

INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

”EN KILLES ORD KAN PRESSA ENS SJÄL”

- En studie om systerskap och separatism i socialt arbete.

SQ4562, Vetenskapligt arbete i socialt arbete,
15 hp

Scientific Work in Social Work, 15 higher
education credits

Kandidatnivå

Termin: HT 2017

Författare: Martina Nyström och Ina Kaurin

Handledare: Annelie de Cabo Y Moreda

Tack!

Vi vill rikta ett stort tack till vår handledare Annelie de Cabo Y Moreda som med stor entusiasm stöttat och väglett oss genom hela processen, utan Annelie hade vi famlat i mörker.

Vi vill även tacka alla deltagare och ledare på den undersökta verksamheten som tagit emot oss med öppna armar. Särskilt tack till de deltagare och ledare som ställt upp i våra fokusgruppsintervjuer.

Abstract

Titel: ”En killes ord kan pressa ens själ” - En studie om systerskap och separatism i socialt arbete.

Författare: Martina Nyström och Ina Kaurin.

Diskussionerna om separatism och systerskap ligger i tiden, i synnerhet med den kommande kvinnoseparatistiska festivalen i Göteborg och #metoo-kampanjen i åtanke, vilka rörde om debattklimatet i Sverige, hösten 2017. Syftet med studien var att undersöka hur systerskap och separatism används i en kvinno- och transseparatistisk verksamhet för ungdomar. Vår ambition var även att undersöka hur deltagarna på verksamheten upplevde tillgången till det separatistiska rummet, samt hur ledarna arbetar med ungdomar i den separatistiska verksamheten. Vår empiri är inhämtad från fokusgrupper med deltagare och ledare från den undersökta verksamheten. Vi utgick ifrån en kvalitativ metod och använde oss av innehållsanalys för bearbetning av empirin. Vi byggde analysen på feministiska teoribildningar och teoretiska begrepp såsom systerskap, separatism, intersektionalitet samt teorier kring exkluderingsprocesser. Vår studie visade bl.a. att det finns ett behov av ett separatistiskt rum för tjejer och transpersoner, då mycket i våra resultat behandlade tryggheten separationen från killar gav. Vidare visade resultatet att deltagarna såg möjlighet till utveckling i killars frånvaro, vilket bl.a. hade sin grund i att killar ideligen riktar uppmärksamheten bort från ämnen rörande kvinnor. Vi kunde även se att systerskap, inte helt okomplicerat, skapas i ett rum med enbart tjejer. Kategorin tjejer är en heterogen grupp där många maktordningar kunde synliggöras, såsom: normativt utseende, status, beteende m.m.

Nyckelord: Feminism, normer, separatism, systerskap, patriarkat.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Bakgrund och problemformulering.....	1
1.2 Uppsatsens syfte och frågeställningar	3
1.2.1 Syfte.....	3
1.2.2 Frågeställningar	3
1.3 Uppsatsens fortsatta disposition	4
1.4 Koppling till socialt arbete.....	4
1.5 Arbetsfördelning	4
1.6 Historiskt om feministiska rörelser och separatistiska rum i en västerländsk kontext	5
2. Begreppsförtydligande och användning av begrepp i uppsatsen	7
2.1 Feminism	7
2.2 Systerskap.....	7
2.3 Separatism och separatistisk mötesplats.....	7
2.4 Tjejer – Transperson	7
2.5 Patriarkat	8
2.6 Norm och normativ	8
2.7 Förtryck.....	8
3. Kunskapsläget.....	9
3.1 Feminism och socialt arbete	9
3.2 Att göra sisterskap och separatism i samhället.....	11
4. Teoretiskt ramverk och teoretiska begrepp.....	14
4.1 Intersektionalitet	14
4.2 Systerskap.....	16
4.3 Separatistiska rum/separatism.....	18
4.4 Exkluderingsprocesser.....	19
5. Metod och metodologiska överväganden.....	20
5.1 Förförståelse	20
5.2 Val av metod – fördelar och begränsningar	21
5.2.1 Fokusgrupper.....	21
5.3 Urvalsprocess och rekrytering av informanter	22
5.4 Genomförande av intervjuer	23
5.5 Analysmetod	25
5.6 Studiens tillförlitlighet.....	26
5.7 Forskningsetiska överväganden	27
6. Resultat och analys	29
6.1 Det trygga separatistiska rummet.....	29
6.1.1 Möjligheterna att samtala fritt i det separatistiska rummet	32
6.2 Systerskap inom verksamheten	33
6.2.1 Inkludering.....	34
6.2.2 Utveckling och kunskap.....	36
6.3 Att förmedla sisterskap i det separatistiska rummet.....	38
6.3.1 Det separatistiska rummets specifika samtal	39
6.3.2 Ifrågasätta och belysa patriarkala strukturer och begränsande normer	40
6.3.3 Maktordningar inom verksamheten	42

7. Slutsats.....	45
8. Avslutande diskussion	46
Referenslista.....	47
Bilagor	50

1. Inledning

Det är tidig höst, ändå fryser vi. Vi står utanför verksamheten och väntar på att de ska öppna. Utanför möter vi två tjejer, de frågar vilka vi är och vad vi gör där. Vi, som är nervösa, svarar lite klantigt något i stil med; vi kommer från Göteborgs universitet och ska skriva ett arbete om verksamheten. Klockan slår 16:00, vi kan gå in. Vi möts först av en liten korridor med tegelväggar, väggarna pryds av teckningar i alla möjliga motiv och färger. Atmosfären är inbjudande. Vi öppnar dörren till verksamheten, och blir med ens välkomnade av en uppbåd av deltagare. "Hej, vilka är ni?" är en fråga vi svarar på säkerligen 10 gånger under kvällen, och vi berättar - mer förberedda denna gången. "Vi kommer från Göteborgs Universitet, vi pluggar till socionom, vi ska skriva en c-uppsats, vi vill intervjua er!" Ingen av deltagarna verkar ta avstånd. Vi var förberedda på att vi skulle uppfattas som skräckinjagande, i stället möts vi av många frågor, flera verkar intresserade av just universitetsstudier. Det första vi möts av, väl innanför verksamhetens dörrar, är en stor soffgrupp. I sofforna sitter deltagare och ledare, de pratar och skrattar. Längre in står en säng, där kan man mysa – eller plugga. Längst in i rummet finns en kreativ hörna, där kan man måla tavlor och skapa. I denna sektion har man hängt upp en mängd konst på väggarna, vi båda fastnade för en specifik tavla - *en avbild av Beyonce's binda*. Tavlan är full av glitter i alla möjliga färger. Från köket i andra änden av lokalen sprits doften av nylagad mat. Då vi går in i köket står en tjej och rör om i en enorm linsgryta, och ett annat gäng bakar kladdkaka. Ska man laga något i köket, måste man laga till alla.

1.1 Bakgrund och problemformulering

Under våren 2017 kom vi i kontakt med en verksamhet som använder sig av systemskap som ett redskap i sitt arbete med ungdomar. Verksamheten är en separatistisk mötesplats för unga tjejer och transpersoner i åldrarna 13-20 år. Verksamheten exkluderar dock inte personer som något äldre eller yngre än så, förutsatt att de uppbär särskilda behov av att ta del av gemenskapen. Verksamheten är separatistisk i den bemärkelsen att det inte är tillåtet för cis-

killar att besöka verksamheten. Med cis-kille menas, en person som är född som kille och även identifierar sig som kille (RFSL 2015). Verksamheten ligger i stad i Sverige och lockar deltagare från åtskilliga områden i staden. Deltagarna erbjuds att medverka i aktiviteter, men de kan också komma dit och bara vara. Syftet med verksamheten är bl.a. att främja psykosocial hälsa, att hjälpa deltagare att kunna hitta ett sammanhang, att ta vara på sina resurser samt synliggöra och stärka det positiva hos individen. Utifrån deltagarnas egna initiativ och intresse skapas möjligheter till olika aktiviteter och det är deltagarna själva som driver verksamheten och utvecklar den med hjälp och stöttning av ett antal ledare. Denna verksamhet står i fokus för uppsatsen.

Det har på senaste tiden skrivits en hel del debattinlägg om separatistiska grupper vara eller icke-vara. Många framhåller att det är ett bra verktyg för att förtryckta grupper gemensamt ska kunna mobilisera och stärkas, medan många menar att det är diskriminering och bakåtsträvande. Separatism är idag inte ett främmande fenomen. Det räcker med en internetsökning på ”separatism”, så möts man av en rad exempel på separatistiska rörelser och rum. Genom media förmedlas separatism som ett känsligt ämne. Ett exempel är en omtalad tv-debatt som SVT sände, där Araia Ghirmai Sebhatu och Ann Heberlein deltog med avsikt att diskutera det separatistiska rummet Black Coffee. Black Coffee är en separatistisk grupp, skapad av Ghirmai Sebhatu, som menar att afrikansvenskar behöver ett rum att kunna diskutera sina frågor, och eventuellt kunna mobilisera sig om de skulle behöva opinionsbilda. Programledaren Olle Palmlof gör under debatten en jämförelse med Black Coffee och Ku Klux Klan, och Heberlein kallade det ”rasism mot vita”. Ghirmai Sebhatu uppger till ETC att uttalanden som dessa är anledningen till att förtryckta grupper i samhället behöver separatistiska rum, då samhället alltid tenderar att intervensera i dess samtal (Lisa Persson ETC 2016). Sommaren 2018 kommer komikern och programledaren Emma Knyckare att genomföra en separatistisk musikfestival för endast kvinnor och transpersoner, som en reaktion på de sexuella övergrepp som många unga kvinnor fått utstå under de senaste årens festivaler. Som svar på frågan om det inte är diskriminering att stänga ute halva befolkningen svarar Knyckare: ”Det har jag inte tänkt på. Men eftersom det verkar vara helt okej att diskriminera kvinnor för jämnan så kanske det är okej att männen stängs ute i tre dagar? Jag skulle inte

direkt kalla det ett övergrepp att inte få komma på festival”. Vidare berättar Knyckare, att festivalen inte kommer vara helt mansfri, då exempelvis Magnus Betnér anmält sig frivillig till att städa upp efter festivalen (Mathilde Albinsson Aftonbladet 2017). Vidare har det under hösten 2017 startats en kampanj under hashtaggen #metoo. Kampanjen syftar till att vara en rörelse där kvinnor tillsammans kan uppmärksamma egna erfarenheter av allt från sexistiska påhopp till våldtäkt m.m. Tusentals kvinnor i Sverige har skrivit under och vittnat om att de blivit antastade, av bl.a. manliga kollegor och chefer. T.ex. har 4004 journalister skrivit under uppropet #deadline i syfte att uppmärksamma sexuella trakasserier och ofredanden inom journalist-branschen (Adam Westin Aftonbladet 2017). Reaktionen på kvinnornas vittnesmål har varit många och i sociala medier kan man se hur kvinnors erfarenheter ifrågasätts av både andra kvinnor och män. Paulo Roberto är ett exempel på en offentlig person som skämtat om #metoo-kampanjen och dess syfte, han blev därefter avstängd en tid från det sociala mediet, Facebook (Aino Oxblod Expressen 2017).

1.2 Uppsatsens syfte och frågeställningar

I detta avsnitt kommer vi redogöra för det syfte och de frågeställningar vi kommer att utgå från i vår studie.

1.2.1 Syfte

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur fenomenet systerskap och separatistiska rum används inom en separatistisk verksamhet. Vi vill förstå vilka fördelar och/eller nackdelar dessa två tillvägagångssätt kan ha i det sociala arbetet som utförs på verksamheten. Vi vill även undersöka vilka utmaningar verksamheten kan mötas av i arbetet med systerskap och separatism.

1.2.2 Frågeställningar

- Vad anser deltagarna om tillgången till det separatistiska rummet för tjejer och transpersoner?
- Yttrar sig systerskap inom verksamheten ur deltagarnas perspektiv, och *hur* yttrar det sig?
- Hur förmedlar personalen sina ambitioner med verksamheten till deltagarna?

1.3 Uppsatsens fortsatta disposition

Vi har i detta kapitel redogjort för uppsatsens syfte och frågeställning samt introducerat diskussionen kring separatism. Vidare i detta kapitel redogör vi för uppsatsens koppling till socialt arbete samt ger en historisk beskrivning av feministiska rörelser. I kapitel 2 kommer vi redogöra för ett antal begrepp som kommer användas löpande under studiens gång. Kapitel 3 syftar till att ge en inblick i den forskning som tidigare producerats kring systemskap och separatism. I kapitel 4 introducerar vi det teoretiska ramverk som studiens analys bygger på. Därefter kommer vi att i kapitel 5 redogöra för de metodologiska överväganden som gjorts under studiens gång. I kapitel 6 presenterar vi vår analys. I kapitel 7 följer en diskussion kring studiens resultat och i kapitel 8 diskuterar vi uppsatsen, och ger bl.a. förslag på vidare forskning.

1.4 Koppling till socialt arbete

Vi har valt att fördjupa oss om systemskap och separatism då vi är intresserade av feministiskt inspirerade teorier och metoder inom socialt arbete. Vi vill ta reda på om feministiska teorier och metoder är applicerbara på det förebyggande arbetet med unga människor inom öppna verksamheter. Lena Dominelli (2002a:40) menar att de feministiska teoribildningarna har mycket att erbjuda det sociala arbetets praktik. Detta eftersom dess principer möjliggör ett mer anti-diskriminerande och inkluderande socialt arbete, där kvinnors livsvillkor och erfarenheter tas på allvar och kvinnor ses som kapabla att påverka sin egen framtid.

1.5 Arbetsfördelning

Vi har gemensamt inhämtat den empiri som ligger till grund för denna studie då vi genomfört samtliga fokusgruppsintervjuer tillsammans. Vi har under större delen av studiens process skrivit tillsammans, dock från olika datorer. Vi har använt oss av google docs, vilket är ett webbaserat dokument/ordbehandlingsprogram som tillåter flera personer att se och redigera text samtidigt. Att vi använt oss av google docs har gjort att vi alltid kunnat läsa varandras texter och lägga

kommentarer för eventuell redigering. Vi har genomgående fört en diskussion kring den forskning och de teorier som kom att användas i studien. Vad gäller analysen har vi båda varit lika involverade i dess olika delar.

1.6 Historiskt om feministiska rörelser och separatistiska rum i en västerländsk kontext

Feministisk historia brukar delas in i första, andra och tredje vågen. Under den första vågens feminism kämpade kvinnor i västvärlden för basala rättigheter såsom kvinnors rättigheter avseende vårdnad av barn, kvinnors rätt till universitetsstudier samt kvinnlig rösträtt. Kvinnor fick under denna period inte tala inför folk, varav politiskt engagerade feminister ombads att stiga ned från podier bl.a. då de höll tal. Gemene man ansåg det vara skamligt för kvinnor att tala offentligt. Den första vågens feminism sträcker sig från sent 1700-tal till tidigt 1900-tal (Donovan, 2012:1–4, 9–10, 13). Vid denna period uppstod det bland många feminister tankar om ett matriarkat, en värld ledd av starka kvinnor. Kvinnor började separera sig från män, kvinnor skulle tillsammans utvecklas, utan mannens inverkan. Den bärande tanken var att de skulle finna sig själva i ett rum utan män (Donovan, 2012:32–33). I ett retrospektiv riktas betydelsefull kritik mot hur de vita överklasskvinnorna under denna period deltog i att förtrycka och misshandla de svarta kvinnliga slavarna. Jennifer Larson (2006) argumenterar för att den vita kvinnans reproducering av förtryck av de svarta kvinnorna kan bero på att de strävade efter att framstå som de “äkta kvinnorna” och behaga sina män, slavherrarna.

I mitten av 1900-talet blev kvinnan alltmer isolerad i hemmet då den växande efterkrigsindustrin inte längre behövde kvinnorna i produktionen på samma sätt som under kriget. Hemmafruidealet var på stark frammarsch, vilket stärkte mannens position i samhället. Marxistiska rörelser ansåg att lösningen på detta var att kvinnan skulle arbeta och därmed skulle “slaveriet” i hemmet upplösas. Ur en kommunistisk politik skulle staten ta hand om barnen då kvinnan var ute i arbete (Donovan, 2012:72–73). Tankar som dessa, ledde fram till det som skulle bli andra vågens feminism. Under den andra vågens feminism, som utspelade sig mellan 1960-talet fram till och med slutet på 1970-talet, hade man en annan slags

revolutionär agenda. Mannen sågs som källan till allt förtryck och feminister kämpade för att få ta en allt större plats i samhället för att uppnå jämställdhet på arbetsmarknaden och andra samhällsliga områden (Donovan, 2012:140). I Sverige kämpade t.ex. *Grupp 8* för att lyfta upp och problematisera kvinnoförtrycket med fokus på arbetsrelaterade frågor. Dessa frågor var bl.a. att kvinnor skulle få samma rättigheter som män gällande arbete. De menade bl.a. att deltidsarbete för kvinnor var en kvinnofälla. De argumenterade för att kvinnor ändå utförde 100 % arbete, då de resten av dagen arbetade oavlönat i hemmet (Eva Schmitz 2011:97–99).

Den tredje vågen nalkades redan i slutet av 1970-talet, där svarta feminister (bl.a. Combahee river collective) började kritisera tanken om att enbart kvinnans kön var anledningen till kvinnors förtryck i samhället (bell hooks, 2000:xi). Däremot framhåller hooks (2000:xii) att feminismens tredje våg inte utvecklades fullt ut förrän majoriteten av de feministiska förespråkarna anammade ett bredare analytiskt förhållningssätt. Exempelvis genom att ta hänsyn till maktordningar såsom kön, hudfärg och klass i definitioner av kvinnors förtryck. hooks (2000:35–40) skriver att det finns en rad olika inriktningar inom feministisk forskning och den feministiska rörelsen. Dessa riktningar spänner mellan den vita-medelklass-feminismen som önskar krig mot det manliga släktet, till den globala feminismen som vill inkludera alla i samhället och lyfta alla former av förtryck.

2. Begreppsförtydligande och användning av begrepp i uppsatsen

Här presenteras ett urval av de begrepp vi kommer att använda genom uppsatsens utförande. Med andra ord är det dessa definitioner vi syftar till vid användning av begreppen.

2.1 Feminism

Lena Gemzöe (2014:16–18) beskriver en “ordboksdefinition” av vad feminism handlar om. Den lyder såhär: ”En feminist är en person som anser 1) att kvinnor är underordnade män och 2) att detta förhållande bör ändras”.

2.2 Systerskap

Systerskap är ett uttryck för solidaritet kvinnor emellan. Det är en tanke om att kvinnor ska skapa vänskapsband med andra kvinnor. Systerskap syftar till att de barriärer som separerar kvinnor från varandra rivs. Kvinnor ska i systerskapet slå ut alla fördomar om kvinnor. I systerskapet ska kvinnor stärka varandra och det ska finnas en enad kraft för att eliminera sexismen (bell hooks 2000:44–45).

2.3 Separatism och separatistisk mötesplats

Separatism innebär enligt Svenska Akademiens Ordlista [SAOL]: ”strävan efter avsöndring från gemenskap; självständighetssträvan; söndring”. En annan definition beskrivs i en debattartikel skriven av Anette Tran och Jenny Nguyen (2015 Expressen) som menar att man aktivt separerar en grupp från någon annan med syfte att ge en grupp, oftast en normbrytande förtryckt grupp, utrymme i olika sammanhang. En *separatistisk mötesplats* innebär att endast en viss grupp personer har tillträde till mötesplatsen. Den verksamhet som vi använt oss av är separatistisk i den bemärkelsen att endast tjejer och transpersoner har tillträde. Den exkluderar därmed cis-killar.

2.4 Tjejer – Transperson

Enligt den undersökta verksamhetens definition är transpersoner någon som själv bestämmer om man är tjej, kille eller varken eller, oavsett vad andra tycker. RFSL

(2015) beskriver trans som en person som delvis eller inte alls identifierar sig med det kön som personen blivit tilldelad vid födseln. Verksamheten saknar en tydlig definition av ”tjejer”, däremot förklarar ledarna på verksamheten att de syftar på alla som själva benämner sig som tjej.

2.5 Patriarkat

Gemzöe (2014:49–50) förklarar att ”patriarkat” myntades av Kate Millet under 1970-talet, som ett teoretiskt begrepp. Idag är begreppet centralt i feministisk teoribildning. Patriarkatet syftar på det maktsystem som gör att män är överordnade kvinnor inom alla samhällliga områden. Därmed har männen tillgång till flera maktpositioner, som kvinnor inte har. Systemet normaliseras och blir därmed osynligt och accepterat av män såväl som kvinnor. Det yttersta uttrycket av patriarkatet är mäns sexuella kontroll över kvinnor, där våldtäkt utgör det starkaste kontrollmedlet. Gwen Hunnicutt (2009) menar att teorin om patriarkatet kan användas för att undersöka hur könshierarkier påverkar sociala sammanhang och samhällen i stort. Detta, genom att se hur könshierarkier på makronivå (samhällsnivå) strukturerar bl.a. byråkratier, regeringar, lagstiftningar och religioner. Det går även att se patriarkala system på mikronivå alltså i familjer, förhållanden och inom organisationer.

2.6 Norm och normativ

Kortfattat innebär termen *norm* eller *normalisering* regler kring vad som är normalt och önskvärt i ett samhälle. En process som delar in människor i olika fack beroende på om de är att anse som normala eller onormala. Queerteorier har bl.a. tittat på normaliseringsprocesser och försöker problematisera heteronormen i samhället och feministiskt teori ämnar problematisera mannen som norm och kvinnan som avvikande (Fanny Ambjörnsson 2016:47–48; Gemzöe 2014:86–87).

2.7 Förtryck

Förtryck ses som avsaknaden av valmöjligheter och involverar ett perspektiv om att dominerande relationer delar in människor i överordnade och underordnade grupper (hooks 2000:5; Dominelli 2002b:8).

3. Kunskapsläget

Det finns en relativt stor mängd forskningslitteratur som behandlar rörelser som bedrivs utifrån feministiska teorier om systerskap och separatism. Vi har valt att belysa några av dessa studier som vi ser som centrala för vår uppsats då de behandlar ämnen och rörelser vars syfte kan relateras till den undersökta verksamheten. Vi har använt oss av Göteborgs universitets databas och Google scholar när vi gjort vår litteratursökning. De sökord som vi använt oss av är följande: separatism, systerskap/sisterhood, feminism, feminist theory, socialt arbete/social work, kvinnor/women. Vi har kombinerat dessa sökord med ordet "AND". Vi har kategoriserat den forskning som vi valt att använda under två kategorier. I den första kategorin: "feminism och socialt arbete", presenterar vi forskning där författarna diskuterar hur feministiska metoder kan användas/ används inom socialt arbete. I kategorin: "att göra systerskap och separatism i samhället", presenterar vi forskning som behandlar och diskuterar hur systerskap och separatism har yttrat sig i samhället både i dåtid och nutid.

3.1 Feminism och socialt arbete

I en studie om feministiska metoder i en s.k. gräsrotsorganisation i USA, undersökte R Jan Wilson, Faye Y Abram och JoyLynn Anderson (2010) hur en feministisk inriktad verksamhet kunde påverka kvinnors möjligheter och skapa förändring. Den undersökta organisationen utgjordes av kvinnogrupper från olika socioekonomiska skikt och etniska tillhörigheter. Genom ett s.k. empowerment-arbete fick dessa kvinnor tillgång till stödjande nätverk och möjlighet att organisera sig inför studier samt göra förändringar för att skapa ett bättre liv för sig själva och sina familjer. Organisationen är ett exempel på en verksamhet som använder sig av feministiska principer. Genom att värdera mångfald, demokratiprocesser, använda genusperspektiv samt relationsarbete skapar de gemenskap. Studien visade att kvinnorna genom dessa metoder styrker varandra. Studien visade även att mångfald var något väldigt positivt inom organisationen eftersom kvinnorna lärde sig av varandra. Författarna menar att metoden kan

appliceras inom annat socialt arbete såsom arbete med immigranter och flyktingar.

En annan feministisk metod som är relaterad till systerskapet och som använts i en svensk kontext, är ett arbetssätt som *Tjejjonen i väst* kallar för ”storasysterarbete”. Metoden utvärderades av Madelene Larson, Camilla Pettersson & Charlie Eriksson (2016) och är specifikt framtagen för att vara ett komplement till den ordinarie verksamheten i syfte att förebygga tjejers psykiska och fysiska hälsa. Rapporten tittar på vilken betydelse systerskapet får för tjejer och deras ”Storasysterar”. Systerskapet, som bygger på ett kravlöst förhållande med fokus på att lyssna och bli lyssnad på, fick de unga tjejerna att känna sig stärkta och att de utvecklades i en positiv riktning.

I sin studie om feministisk etnografi berättar Patricia McNamara (2009) om sin tid inom socialt arbete med självskadande tonåringar i Australien. Under åren har hon noterat att majoriteten av personalen på dessa verksamheter är kvinnor, och majoriteten av cheferna är män. Hon har observerat att kvinnans röst ständigt förminskas och osynliggörs inom liknande verksamheter. Vidare uttrycker McNamara (2009) att hon under tiden på en avdelning för tonåringar med psykisk ohälsa, noterat att majoriteten av föräldrarna till tonåringarna var ensamstående mammor. Flera mammor hade fått ”skulden” för tonåringens sjukdom. Hon kallar detta för ”mother-blaming”. Mannen är således frigjord från skuld, då det förväntas av honom att ta avstånd och inte ”klara av” sitt barns tillstånd. De ensamstående kvinnornas familjer har samma krav på sig som en familj där det finns en pappa. Mammans röst är (trots att hon är ensam förälder), tystad och skuldbelagd.

Linda Davis och Julie Kranes (2002) studie om ett hem för misshandlade kvinnor i Kanada, undersöker hur pass feministiskt arbetet på verksamheten är. Forskarna analyserar ur ett feministiskt perspektiv hur tankar om moderskap förs inom verksamheten. De framhäver att verksamheten arbetar med att lyfta kvinnors självförtroende, höja deras självkänsla, bryta deras isolering, lära ut hur de kan stå upp för sig själva, samt vara självständiga. Denna intervention härstammar från diskurser om klientens självbestämmande, att alla kvinnor har rätt till sin egen

integritet samt rätt till att besluta hur de ska leva sina liv. I verksamheten arbetar de även med att medvetandegöra kvinnorna, genom att bl.a. använda sig av förebilder och diskussionsgrupper. Verksamheten vill hjälpa kvinnorna att förstå att de inte är ensamma, samt att det inte är deras fel att de blivit utsatta för våld.

3.2 Att göra systerskap och separatism i samhället

Bonnie Thornton Dill (1983) har studerat tillämpningen av konceptet systerskap i en Amerikansk politisk kontext. Hon lyfter dels fram kritik gentemot systerskapet som en bindande kraft för alla kvinnor och hur systerskapets begränsningar ter sig såväl i teorin som i praktiken. Hon menar att det finns anledning att studera på vilket sätt vita och svarta kvinnor ur olika klasser har såväl skilda som liknande erfarenheter. Vidare framhåller hon att för att systerskapet ska bli framgångsrikt i den politiska kampen så måste man gå ifrån det individualistiska tankesättet och anta en mer pluralistisk ansats som erkänner kvinnors olikheter.

Estelle Freedman (1972) skriver att det "moderna" systerskapet härstammar från det s.k. "privata systerskapet", alltså intima vänskapsförhållanden kvinnor emellan. Dessa vänskaper ska enligt författaren varit det starkaste, och det enda stödnätet kvinnliga politiker (aktivister) hade under tidigt 1900-tal. Systerskapet användes som en "politisk aktivistisk metod". Under den första vågens feminism startades en stor mängd föreningar för kvinnor, i syfte att utbilda dem i politik och aktivism. Under denna tid byggdes även universitet som riktade sig till enbart kvinnor och dessutom styrdes av kvinnor. På dessa universitet försökte man uppmuntra kvinnor att tänka kritiskt och utbilda dem i självständighet.

I efterskalvet av kvinno-universiteten menar Freedman (1972) att kvinnor tog mer plats i officiella sammanhang och började anta "viktigare" positioner på arbetsmarknaden. Vidare exemplifieras Suffragetterna som kvinnlig "lyckad separatism". Suffragetterna startade politiska partier för kvinnor, där kvinnor själva förde manifestationer och kämpade bl.a. för sin rösträtt. Kvinnorna fick dock inte tillträde till mannens politiska sfär, trots att kvinnorna till slut vann rösträtten.

Då kvinnor slutade gruppera sig efter att rösträtten hade gått igenom, har förklarats som anledningen till att kvinnorna ändå inte fick utrymme i den hårt manligt styrda politiken. Myten om kvinnors behov av män har enligt Freedman (1972) flera gånger motbevisats i kvinnoseparatistiska verksamheter. Författaren menar att kvinnoseparatism behövs för att bl.a. utbilda kvinnor i samhällsfrågor utan avbrott eller påverkan av patriarkatet.

Julie R Enszer (2016) skriver särskilt om lesbisk separatism. Hon framför att det är ett fenomen som blivit förlöjligt av allmänheten såväl som av andra feministiska rörelser. Författaren skriver att separatism har använts som ett sätt för kvinnor att enas, för att kämpa för kvinnans rättigheter och detta har visat sig vara positivt. Författaren tar upp flera rörelser i USA, skapade av kvinnor, för kvinnor och som alla uppstod ur tanken om lesbisk separatism. Exempelvis musikproduktionsbolaget *Olivia Records* som bl.a. höll kvinnoseparatistiska konserter. Olivia Records var bland de första feministiska rörelserna som stod upp för transkvinnans inkludering, något som de fick kritik för av andra feminister. Två av de andra rörelserna som författaren tar upp var: *Women in Distribution* och *Diaspora Distribution*, som bägge var bokförlag. Det senare nämnda förlagets idé var att sälja sin litteratur endast till lesbiska kvinnor i bokaffärer som endast riktade sig till den målgruppen. Den politiska rörelsen *Sinister Wisdom* gav/ger, (finns än idag) ut en tidning med syfte att förmedla budskapet om separatism, och utbilda kvinnor inom feminism. Tidningen ändrade dock fokus efter några år, från den stenhårda lesbiska separatismen till att kritisera den, då de blev medvetna om att det kan ses som ett förtryck och exkluderande av rasifierade. I studien uppmärksammas även tidningen *The Fury*, som skrev om feminism och kvinnlig homosexualitet. Tidningen producerades av 12 kvinnor, som levde och verkade i ett separatistiskt kollektiv. Kvinnorna i *The Fury* anses vara de som uppmärksammade kvinnligt förtryck till en större population, samt de som uppmärksammade lesbisk feminism och satte detta på kartan. *The Fury* ansågs ha en radikal syn på feminism, då de bl.a. hävdade att alla kvinnor bör välja att vara lesbiska. De menade att detta är den mest effektiva vägen till att bli fri från det patriarkala förtrycket. Vidare skriver Enszer (2016) att den lesbiska separatismen

har fått kritik från många håll. Den har b.la. fått kritik för att utelämna *andra* förtrycka människor i samhället, såsom rasifierade människor och transpersoner.

En intressant diskussion om separatistiska rum förs också av Kath Browne (2011), som undersökte den separatistiska festivalen Mich-fest. Festivalen riktade sig bara till kvinnor och ägde rum i Michigan, USA. Festivalen infaller årligen under en vecka, och syftar bl.a. till att bespara kvinnor från patriarkala kroppsideal. Inne på området kan man till och med gå naken, delvis för att skapa självförtroende för kvinnor med kroppar som inte anses perfekta enligt normen, men främst för att de "firar" kvinnans olika former och utseenden. Festivalen startade för snart fyra decennier sedan och har sedan dess utvecklats genom åren, på så vis att man alltid anpassat den utefter aktuell feministisk politik.

I sin studie intervjuer Browne (2011) kvinnor som deltagit i festivalen. Syftet med festivalen är att kvinnan ska känna sig som norm. Under festivalen kan lesbiska kvinnor visa ömhet i det offentliga, vilket några av intervjupersonerna beskrivit att de inte kan göra i det vardagliga samhället. Att få visa ömhet i det offentliga menar informanterna, skapar en känsla av frihet. Festivalen har även mottagit kritik för att exkludera transkvinnor, då en transkvinna blev utslängd från festivalen eftersom hon inte ansågs vara en "riktig" biologisk kvinna.

I ytterligare en artikel har Browne (2009) diskuterat fördelarna med separatistiska rum. Brown menar att kön alltid spelar roll i samhället då vi ständigt påverkas av patriarkatet. Således är en festival som Mitch-fest uppskattad av många kvinnor då festivalen är helt fri från män. Brown (2009) menar att kvinnliga separatistiska rum ofta är produktiva för kvinnor. Dessa är visserligen könsexkluderande men nödvändiga, då man som kvinna i sådana fall söker att fly från patriarkatet och männens makt över kvinnor.

4. Teoretiskt ramverk och teoretiska begrepp

I detta kapitel redogör vi för de teorier och teoretiska begrepp vi kommer att använda i vår analys. Vi rör oss huvudsakligen inom feministisk teoribildning, vilket enligt hooks (2000:xi) framför allt betyder att man kritiskt granskar sexistiska och hierarkiska positioner definierade utifrån kön, men också med beaktande av en rad andra maktordningar. Gemzöe (2014:86–87) skriver att den ojämna makten som finns mellan kvinnor och män i samhällets alla områden kan förklaras genom våra föreställningar om vad som karakteriseras som manliga och kvinnliga egenskaper. Man och kvinna blir två kategorier som utmålas som två motsatspar (*dualistiskt tänkande*), där kvinnan alltid ställs i relation till mannen, alltså kvinnan är det som mannen inte är. Mannen antas ha egenskaper så som *logisk* och *aktiv* medan kvinnan därmed får motsatta egenskaper såsom *ologisk* och *passiv*. Den feministiska kritiken av detta tankesätt utgörs genom att man alltid ser mannens egenskaper som mer värdefulla än kvinnans. Genom detta sätt, att göra mannen och kvinnan till motsatser, skapas då en idé om mannen som norm och kvinnan som avvikande.

Vi kommer nedan att redogöra för teorier om *intersektionalitet*, där man analyserar maktstrukturer ur fler aspekter än exempelvis man och kvinna (Börjesson & Rhen 2009:36). Därefter kommer vi beskriva *systemska* och *separatism*. Mellan systemska och separatism finns en intressant spänning, där systemska syftar till att inkludera och separatism till att exkludera, därigenom blir det intressant att även utforska verksamheten med hjälp av *exkluderingsprocesser*.

4.1 Intersektionalitet

Begreppet *intersektionalitet*, är ett teoretiskt verktyg som kan användas för att förstå komplexiteten i förtryck. Begreppet kommer från engelskans *intersection* som kan översättas till korsning eller skärningspunkt. Tanken är att man ska kunna se hur kategoriseringar av människor skapar olika maktasymmetrier, där

vissa grupper förtrycks medan andra överordnas. De kategorier som allra oftast används i en intersektionell analys är kön, etnicitet, klass och sexualitet (Börjesson och Rhen, 2009:36; Grzanka, 2014:17; Mattsson 2010:17). Vissa teoretiker lyfter även fram ålder, funktionsnedsättning och transsexualitet som kategorier som påverkar maktordningar (Fotopoulou 2012). Mattsson (2010:122) diskuterar normbrytande utseende och menar att det finns många oskrivna regler kring hur en kvinna ska se ut. Om en kvinna utmanar normerna kring feminitet så kan hon bli ifrågasatt i och med det brott som hon begår gentemot de normer som hon, enligt andra, bör följa.

Tidigare har kategorier undersökts som separata fenomen och behandlats som relativt isolerade från varandra. Exempelvis har kön varit den centrala analytiska utgångspunkten när maktförhållanden mellan kvinnor och män har undersökts, medan den betydelse som bl.a. sexualitet, klass och etnicitet spelar har osynliggjorts (Mattsson, 2010:17). Ur ett intersektionellt perspektiv kan dessa kategorier inte separeras från varandra, även om deras styrka kan variera beroende på sammanhang. Maktstrukturer tenderar att integreras i människors vardag och därmed även osynliggöras. Det som snarare blir synligt är när någon bryter mot ordningen vilket kan leda till att vi ifrågasätter den personen. Det kan vara svårt att se maktstrukturer på individnivå då de ofta kan bortförklaras utifrån individuella egenskaper (ibid.:32). Mattsson (2010:37) menar att kategorisering är något vi människor gör för att skapa begriplighet och förstå världen. Hon poängterar också att för att man ska kunna anta ett intersektionellt perspektiv måste förstå kopplingen mellan kategoriseringar och makt. Människor kategoriserar och genom att göra skillnad på olika kategorier skapas hierarkiska *dikotomier* (motsatspar) (ibid.: 39–41). Denna mekanism är en central del av det som man brukar kalla görandet av “Vi och De andra”. Man positionerar sig själv som “vi” och den avvikande som “de andra”, för att skapa ett tydligt avstånd till den avvikande. Denna tankegång är ett sätt att förstå hur man över- och underordnar/gör skillnad på människor utifrån exempelvis etnicitet, där “vit” ses som överordnad och “svart” som underordnad (ibid.: 80–81).

Mattsson (ibid.:64) framhåller att sexualitet är en stark maktordning i samhället där heteronormativitet ses som det normala. Hon menar exempelvis att bara

genom att titta på skillnaden i hur öppen en person kan vara kring sin sexualitet, beroende på om man är heterosexuell eller homosexuell visar på denna maktoblast. Vidare poängterar Mattsson (ibid.:174–175) betydelsen att inom socialt arbete alltid ha ett kritiskt förhållningssätt samt reflektera kring rådande maktstrukturer för att således minimera förekomsten av diskriminering och förtryck inom verksamheter. Även Grzanka (2014:9) skriver om kategorisering, med fokus på risken att generalisera. Konsekvenserna av olika sätt att kategorisera kan ibland vara svåra att få syn på. Exempelvis genom att säga “min städerska är svart, och hen säger att alla svarta vill...” generaliseras kategorin “svart”, vilket i detta fallet tenderar att underminera en hel befolknings unika kvaliteter. Ett sådant uttalande gör att man ställer sig själv objektiv, genom att lägga ifrån sig argumentet (och ansvaret) på någon annan.

Paulina de los Reyes och Diana Mulinari (2005:15–16) menar att intersektionalitet kan ses som ett kraftfullt teoretiskt verktyg för att utveckla teorier om makt och ojämlikhet, och på så sätt undersöka individers möjligheter att agera inom samhällets strukturer, institutionella praktiker och ideologier. Vidare förklarar de los Reyes och Mulinari (ibid.:89) att intersektionella tankar kan härledas till flera av de kritiska teorierna så som poststrukturalismen, marxismen, black feminism, postkolonialismen och den antirasistiska forskningen. Dessa har alla bidragit till att belysa hur ojämlika livsvillkor och individens handlingsmöjligheter inskränks.

4.2 Systerskap

Systerskap refererar till det fenomen där kvinnor genom vänskap och solidaritet stöttar varandra. Det har teoretiserats en hel del om systerskap och dess möjligheter samt svårigheter. hooks (2000:43–44) menar exempelvis att kvinnor har fått lära sig att vara varandras fiender. Genom “manlig dominerande ideologi” manipuleras kvinnan till att tycka att hon är värdelös redan från barndomen, och för att bli accepterad måste hon “bonda” och relatera till män. Gemzöe (2014:51) lyfter fram det radikalfeministiska begreppet mansidentifikation vilket syftar på föreställningen om att kvinnor är lojala mot män sexuellt, socialt och politiskt.

Kvinnor tenderar att sätta mäns behov i fokus och bidrar därmed till nedvärderingen av dem själva

Vidare skriver hooks (2000:43–44) att kvinnor får lära sig från tidig ålder, att kvinnliga relationer fördärvar dem, snarare än lyfter dem. Vi har blivit internaliserade med tanken om att vi inte kan uppnå solidaritet, då kvinnor inte kan eller ska knyta vänskapsband. I tankar om systerskap måste vi “avlära” oss detta eftersom kvinnor, bara genom solidaritet, kan uppnå feministiska ändamål. Det var liberalfeminister som först kom att prata om systerskap eftersom de ansåg att alla kvinnor upplevde ett gemensamt förtryck. Dock går det att rikta kritik mot denna typ av systerskap eftersom det främst gällde vita borgerliga kvinnor och utelämnade en intersektionell analys. Det fanns alltså ingen tanke om att kvinnor upplever olika typer av förtryck baserat på etnicitet, sexualitet och klass. För att uppnå total solidaritet måste kvinnor konfrontera och förstå dessa olika typer av förtryck. Numera är det vanligt att det tas för givet att systerskap och solidaritet mellan kvinnor är ouppnåeligt på grund av skillnader kvinnor emellan, vilket hooks (ibid) menar försvagar den feministiska rörelsen. Detta då solidaritet stärker gemenskapen och kampen mot frigörelse från patriarkala strukturer. Elimineras inte barriärerna som skiljer kvinnor åt – kan vi aldrig förändra samhället. hooks (2000:49) skriver att kvinnor ständigt förtrycker kvinnor, vilket hon menar inte är förvånansvärt, då det exempelvis finns tv-program som söker porträttera denna bild av kvinnorelationer. hooks (2000:48) skriver även att det har varit fruktbart för kvinnor att träffas och gemensamt diskutera sexism (kvinnor emellan, och män - kvinnor emellan). Det är ett kreativt sätt att mötas och utbilda varandra genom delade erfarenheter, det kan leda till att man tillsammans kan identifiera problem man tänkt att man varit ensam om, men egentligen alla varit med om. Det är ett sätt att stärkas tillsammans med andra (ibid.:48–49). hooks (2000:49–50) menar att kvinnor behöver utbildas inom sexism. Detta då hon antyder att det är den manliga sexualiseringen av kvinnor som i grund och botten, tack vare patriarkala strukturer, är anledningen till att kvinnor hatar och använder sexism mot varandra.

Thornton Dill (1983) Brenda Lyshaug (2006) samt Carin Holmberg (2015:102–105), har poängterat betydelsen av ett inkluderande systerskap där

hänsynstagande till de olika förtryck som kvinnor utsätts för, baserat på etnicitet och klasstillhörighet bör råda. De menar att ett mer mångkulturellt tillvägagångssätt som belyser och accepterar de olikheter som finns bland kvinnor måste finnas, samt det måste finnas en "utökad sympati" och en välvilja gentemot varandra oavsett olikheter. Systerskap handlar om att kvinnor ger varandra stöd och upprättar en solidarisk sammanslutning trots sina olikheter. Kvinnorna måste inte ha samma åsikter i alla frågor, det viktiga är att kvinnor tillåter varandra att vara olika.

4.3 Separatistiska rum/separatism

När den radikala feminismen utvecklades under den andra vågen började man prata om separatism som en politisk strategi. Tanken var att om män tilläts delta i diskussionerna så skulle samtalet genast få en helt annan riktning och karaktär. Andra vågens feminister såg därmed ett viktigt syfte att föra kampen mot kvinnoförtrycket på egen hand, utan mäns inblandning. Att separera sig från männen handlade inte om att helt och hållet ta avstånd från dem, utan helt enkelt om att vara oberoende av dem. Denna separatistiska strategi blev missförstådd av många män som såg det som kvinnornas sätt att skapa en utopi helt utan deras närvaro. Den feministiska separatismen har enligt många män setts som det absolut mest provocerande med hela den feministiska rörelsen (Gemzöe 2014:147).

Enligt hooks (2000:30) har kvinnor länge haft behov av gemenskap och därför dragits till feministiska kvinno-grupper för att söka trygghet, tröst och hjälp. Detta gäller även kvinnor som inte identifierat sig som feminister men dragits till grupper som dessa, endast för gemenskapen och friheten att slippa män. De grupper hooks (ibid) skriver om, fokuserade mycket på diskussion om feministiska ideologier, dock erbjöds även hjälp och trygghet som icke-feminister kunde dra nytta av.

4.4 Exkluderingsprocesser

Tobias Davidsson och Frida Petersson (2016:16–17) beskriver social exkludering som ett analytiskt *begrepp* och ett kritiskt *perspektiv* inom samhällsvetenskaplig forskning och socialt arbete. De menar att man bör fokusera på de *processer* som gör att människor blir exkluderade, stället för på de enskilda personer som blir föremål för exkludering. Författarna (ibid.:39) framhåller några olika grundläggande perspektiv på social exkludering. Ett perspektiv handlar bland om makt, diskurser och gränsdragningar i samhället. Genom dessa perspektiv kan man exempelvis se hur gränsdragningar och diskurser påverkar vad som är att anse som avvikande och problematiskt, vilket i sin tur skapar exkluderingsprocesser gentemot de grupper som inte passar in. Detta perspektiv är enligt författarna (ibid) sammankopplat med Foucaults teorier kring diskurser och makt som han analyserar i boken *Övervakning och straff*. Likt Foucault menar författarna att begreppet diskurs menas rådande ”sanningar” kring vad som är att anse som normalt och vad som anses vara avvikande. Ett annat perspektiv handlar om kategoriseringar, stigmatisering och moralisk differentiering. Författarna (ibid.:42) tar upp Beckers teorier om avvikelse, som socialt konstruerat för att stänga ute en viss grupp av individer. Dominerande grupper skapar regler kring vad som anses som normalt och kan därmed peka ut särskilda individer som avvikare. Enligt Peterson och Davidsson (2016) kan man definiera exkluderingsprocesser genom tre kriterier. Nämligen att de:

“Möjliggörs, initieras och utförs (1) inom specifika diskursiva praktiker, (2) med hjälp av olika typer av tekniker samt (3) av aktörer med specifika motiv och intressen” (s.50)

Dominelli (2002:114–116) beskriver problem med exkludering och inkluderingprocesser inom arbete med förtryckta grupper. Hon menar exempelvis att personer som inte passar in i ramen för vilka som det är tänkt ska inkluderas, riskerar att exkluderas. Hon poängterar att man för att motverka exkludering inom arbete med grupper bör möjliggöra för personer att kunna delta på sina villkor och få vara sig själva.

5. Metod och metodologiska överväganden

I detta kapitel kommer vi ge en redogörelse för de metodologiska övervägningar vi gjort i samband med vår studie. Vi kommer beskriva hur vi har gått tillväga i insamlingen av vår empiri, hur vi resonerade kring vårt urval samt hur vi utförde analysen av vårt material. När vi redogör för våra val kommer vi i samtliga delar av kapitlet föra en diskussion kring de överväganden vi gjort. Vi kommer börja kapitlet med att förklara vår egen förförståelse kring det ämne som vår studie behandlar. I slutet av kapitlet kommer vi redogöra för studiens tillförlitlighet samt vilka etiska överväganden vi tagit hänsyn till.

5.1 Förförståelse

Vi är två kvinnor som genomfört denna studie, två kvinnor med olika livserfarenheter och därmed olika förförståelse kring världen. Vi har dock flera erfarenheter, upplevelser och övertygelser gemensamt. Vi har båda blivit sexuellt ofredade sedan långt innan tonåren och vi har båda varit med om att bli förminskade av män i olika sociala sammanhang. Vi har också båda erfarenhet av att faktiskt reproducera de ideal som finns kring hur en kvinna ska vara då vi exempelvis köper kläder som ska visa våra ”kvinnliga former”, vi har båda erfarenhet av att i våra kärleksrelationer med män hängivit oss åt normer kring hur kvinnor ska vara för att inte göra vår partner besviken. Vi har även varit med och reproducerat det förtryck som finns mot kvinnor då vi inte står utan skuld i att under vår livstid ha baktalat, spridit rykten och snackat skit om andra kvinnor. Vi båda identifierar oss idag som feminister. Vi har inte alltid känt oss trygga med att göra det. Vi minns båda en tid då vi valde att kalla oss ”humanister” eftersom vi då kom lättare ”undan” och slapp bli gjorda till åtlöje av personer i vår närhet. Idag har vi dock kommit över denna idé om att inte vilja skapa dålig stämning, och kallar oss därmed med stolthet feminister. Med detta följer att vi därmed menar att patriarkala strukturer är högst närvarande i vårt samhälle. Vi menar att patriarkala strukturer bygger på tanken om en könsmaktsordning som ger män

mer makt än kvinnor och vi ser detta som en realitet. Vår egen förförståelse har därmed varit avgörande för att vi ville göra en studie som behandlar feministiska teorier och verktyg i socialt arbete.

5.2 Val av metod – fördelar och begränsningar

Denna studie bygger på en kvalitativ metod där vi använt oss av intervjuer. Matthew David och Carole D Sutton (2016:100) menar att kvalitativa metoder är förenliga med att försöka få en djupgående förståelse av ett fenomen, samt att de oftast är induktiva och explorativa. Detta innebär en möjlighet för forskaren att vara mer öppen i sin forskningsdesign samt att forskningens genomförande kan innehålla flera ändringar. Att ha en induktiv ansats innebär att man genom erfarenheter från verkligheten bildar sin hypotes och därefter sin teori (Rodney Åsberg 2001:62).

5.2.1 Fokusgrupper

Vi valde att göra fokusgrupp-intervjuer eftersom vi såg ett värde i att låta flera deltagare tillsammans, genom diskussion, besvara våra frågor. Victoria Wibeck (1998:2) förklarar att en fokusgrupp innebär att ett antal personer, tillsammans under en begränsad tid, får samtala om ett ämne tilldelat ämne. Samtalet leds av en moderator vars roll är att introducera diskussionsfrågor. Tanken är att deltagarna, så gott det går, ska föra diskussionen vidare tillsammans. David och Sutton (2016:124) menar att materialet som uppstår i en fokusgrupp-intervju förhoppningsvis blir mer ingående och omfattande än i enskilda intervjuer, då interaktionen mellan deltagarna möjliggör vidare diskussion och förhandlingar.

Moderatorns roll kan enligt Wibeck (1998:25) påverka fokusgruppen, likväl som intervjuaren kan påverka en-till-en-intervju. Gruppintervjuer kan leda till att en eller flera deltagare är mer dominerande och kontrollerar intervjun vilket blir en utmaning för forskaren/moderatoren (David och Sutton 124–125; Wibeck, 1998:26). Å andra sidan går det att argumentera för att den individuella

dominansen förmodligen uppträder även i forskarens frånvaro, vilket ger en inblick i deltagarnas vardagsmiljö.

Då vi resonerade kring deltagarnas trygghet under intervjun, kom vi fram till att vi skulle välja grupper utifrån vänskapskrets. Eftersom unga personer stod i fokus, antog vi att det skulle vara mer avdramatiserande att göra intervjun ihop med vänner än med bara oss "forskare". Fokusgrupper blev därmed ett givet val. Detta styrks av Wibeck (1998:6), som skriver att det kan vara fördelaktigt att skapa så homogena grupper som möjligt för att framkalla en s.k. avslappnad känsla hos deltagarna. Vidare skriver Wibeck (ibid) att människor som delar intressen och känner varandra, tenderar att öppna upp sig mer än en grupp med främlingar. Att göra intervjun ihop med okända individer eller personer som man kanske inte känner sig trygg med, skulle kunna skapa osäkerhet och påverka samtalet (Nyström 2012:79). Vi utgick från att de flesta inom verksamheten kände eller åtminstone kände till varandra. Processen att sätta ihop grupper är enklare om man väljer bekanta, det kan dock finnas risker med att sätta ihop grupper som känner varandra. Wibeck (1998:7) menar att det kan finnas ämnen som negligeras, då gruppen redan är medveten om vad de anser om vissa ämnen. Vidare kan det vara en strävan från deltagarnas sida att försöka undgå konflikter, vänner sinsemellan. Det kan också vara problematiskt om deltagarna faller in i sina roller utanför fokusgruppen, trots att deltagarna befinner sig i en ny kontext.

5.3 Urvalsprocess och rekrytering av informanter

Vi har gjort ett antal urval, både rörande den undersökta verksamheten och informanterna. Vi valde t.ex. att avgränsa oss till endast en verksamhet, då denna är unik i sitt slag och möjligheterna att välja flera liknande verksamheter därmed var begränsade. Urvalsprocessen när det gällde att rekrytera informanter gick till på så sätt att vi skickade ut ett informationsblad (se bilaga 3) till en person i personalgruppen på verksamheten. Att få hjälp av en person som känner gruppdeltagarna är enligt Wibeck (1998:8) ett bra sätt att komma i kontakt med deltagare. En sådan person kan kallas för en "nyckelperson". Dennes roll var bl.a. att visa vårt informationsblad för deltagare på verksamheten, och informera om att en studie skulle genomföras.

Med informationsbladet bifogade vi även en lista på när intervjutillfällena skulle ske samt rader för deltagarna att skriva när de önskade medverka. På så sätt kunde deltagarna själva avgöra vilket tillfälle de ville delta samt till viss del välja sina gruppdeltagare. När vi kom till verksamheten insåg vi dock att inte så många hade skrivit upp sig på listan. Vi valde då att spendera tid i verksamheten för att prata med deltagare och fråga om de ville vara med. Vi lät dem läsa det informationsblad som tidigare skickats till ledaren. På så sätt fick vi tag i två grupper deltagare som sedan medverkade i intervjuerna. Vi hade huvudsakligen två kriterier för att en person skulle kunna dela i intervjun: deltagaren skulle ha fyllt 16 år samt ha varit aktiv i/besökt verksamheten under en längre tid. Vi valde därmed bort deltagare som uttryckte att de inte varit aktiva inom verksamheten särskilt länge (som exempelvis var där för första eller andra gången). De deltagare vi intervjuat har varit mellan 17-21 år.

Vi bad vår nyckelperson att hjälpa oss komma i kontakt med ytterligare en grupp deltagare, då vi upplevde att vi var i behov av en fokusgruppsintervju till. Vid denna tidpunkt hade vi genomfört två fokusgrupper. Vi önskade hinna med en tredje fokusgrupp, då vi sökte en större erfarenhetspridning. Vi ville ha ett så rikt material som möjligt, och efter två fokusgruppsintervjuer hade vi i vår mening inte tillräckligt många perspektiv avseende verksamheten. Nyckelpersonen hjälpte oss genom att ta kontakt med några deltagare i verksamheten som eventuellt kunde tänka sig att delta. Samma nyckelperson anordnade även fokusgruppsintervjun vi genomförde med ledarna.

5.4 Genomförande av intervjuer

David och Sutton (2016:118) framhåller att det finns ett värde i att genomföra intervjuer i en trygg miljö för deltagarna. Därmed valde vi att göra samtliga intervjuer i den undersökta verksamhetens lokaler. Intervjuerna med deltagarna gjordes i samband med att verksamheten var öppen, dock i ett avskilt rum för att förhindra störningsmoment. Intervjun med ledarna gjordes i samband med att verksamheten var stängd, annars hade det inte varit möjligt att genomföra. Vid samtliga intervjuer bjöd vi på fika och försökte även göra det fysiska rummet så

trevligt som möjligt med tända ljus. Vad gäller fokusgruppers storlek menar David och Sutton (2016:128) att mindre grupper ställer höga krav på deltagarna då de måste vara mer engagerade än i större grupper. Vår ambition var att ha minst tre deltagare vid varje intervju. Eftersom vi dock räknade med ett visst bortfall gav vi utrymme för fyra deltagare i varje intervju, ett tillvägagångssätt som David och Sutton (2011:129) kallar ”överrekrytering”. Vid flertalet intervjuer fick vi ett bortfall, ofta i sista sekunden. Bortfallen berodde bl.a. på att personer som skulle varit med inte kunde eller helt enkelt inte dök upp. Vid ett tillfälle valde en deltagare att avbryta när vi förklarade att vi skulle spela in intervjun.

En fokusgruppsintervju kan vara mer eller mindre strukturerad (David & Sutton 2016:123). Vi valde att göra våra fokusgruppsintervjuer, som vi ser det, semistrukturerade då vi var ute efter att undersöka vårt fenomen och vi ville låta informanterna styra så mycket som möjligt. Under intervjuerna utgick vi från ett frågeformulär där vi hade en rad öppna frågor med utrymme för följdfrågor. Vi beslutade innan intervjuerna att inte avbryta någon som eventuellt inte helt höll sig den ställda frågan. Vi återgick i stället till ursprungsfrågan om behovet fanns, detta var dock en svårighet vi upplevde, eftersom det ibland förekom språkliga brister. Då vi är nybörjare i att moderera fokusgrupper så var detta en utmaning för oss. Vi inledde varje intervju med att förklara för deltagarna att det var helt okej att föra diskussioner kring de olika teman som berördes och att man inte behöver tycka samma sak. Vi försökte få till diskussioner i intervjuerna genom att ställa frågor till deltagarna så som: ”håller du med?” eller ”hur tänker du kring det?”. Trots våra försök att få till diskussion så var det ibland svårt. Även om det fanns undantag, tenderade flera av deltagarna att bara svara på en fråga från oss och inte bemöta de andra deltagarnas resonemang. I efterhand kan vi se att vi borde ha ställt fler följdfrågor och kanske inte släppt vissa teman så snabbt. Även om detta var vår inledande ambition med intervjuerna, visade det sig vara svårare än vi räknat med i stunden. Det har varit lärorikt för oss att genomföra denna studie och vi kommer ta med oss den erfarenhet som vi fått i och med de utmaningar som vi stötte på.

5.5 Analysmetod

Vi har använt oss av en kvalitativ innehållsanalys, vilken enligt David och Sutton (2011:260) syftar till att skapa förståelse för hur människor förstår och upplever olika fenomen. Det första vi gjorde var att transkribera vårt material ordagrant. Därefter förenklade vi det transkriberade materialet genom att tematisera texten. Enligt Dag Ingvar Jacobsen (2010:146) handlar tematisering om att plocka ut bärande meningsenheter i en text och skapa en överblick av *vilka* delar av en text som behandlar *olika* ämnen. Vi arbetade fram våra teman genom att markera stycken i texten som gavs en kommentar, vilken förklarade vad den meningsbärande enheten för just det stycket var. Dessa kommentarer flyttades därefter över till ett eget dokument där de kategoriserades.

Jacobsen (ibid:146–148) menar att kategorisering av en text syftar till att skapa en struktur. Kategorierna kan antingen uppstå helt och hållet från det analyserade materialet, men det kan också härledas från de kategorier som forskarens intervjuguide bygger på. Vi märkte att våra kategorier till viss del liknade de som vi använt när vi skapade vår intervjuguide, om en med en viss tvist. I intervjuguiden hade vi delat upp våra frågor i kategorierna ”separatism” och ”systerskap”. I analysen blev kategorierna “*Det trygga separatistiska rummet*” med tillhörande undertema “*Möjligheterna att samtala fritt i det separatistiska rummet*”. Den andra kategorin “Systerskap inom verksamheten” ledde fram till tillhörande underteman “*Inkludering*” och “*Utveckling och kunskap*”.

Eftersom att vi separerade intervjuerna med deltagarna och intervjun med ledarna resulterade detta i att vi gjorde två olika analyser. Dessa analyser ledde således fram till något olika kategorier och teman. Processen med att analysera intervjun med ledarna fungerade emellertid likadant som med deltagarnas intervjuer. Analysen av intervjun med ledarna ledde fram till huvudkategorin “*Att förmedla sisterskap i det separatistiska rummet*” med tillhörande underteman “*Det separatistiska rummets specifika samtal*”, “*Ifrågasätta och belysa patriarkala strukturer och begränsande normer*” samt “*Maktordningar inom verksamheten*”.

Vad gäller presentationen av vårt material så har vi i de citat vi använt ibland tagit bort ovidkommande ord så som ”ehm”, ”aah”, ”mmh” och ”öhm”. Vi har även vid vissa tillfällen klippt i texten då citaten varit väldigt långa. Vid några tillfällen har vi även bytt ut eller lagt till ord. Detta har vi då markerat med [...], detta har vi dels gjort med hänsyn till att deltagarna ibland sagt saker som kunnat röja anonymiteten och för att underlätta för läsaren. De förändringar som vi gjort i citaten har vi gjort utan att på något sätt ändra andemeningen i det som sägs. Kvale och Brinkman (2014:227) menar att det inte finns något rätt eller fel sätt vad gäller att skriva ut något som förmedlats muntligt. Däremot menar författarna att man med en mer litterär utskrift bidrar till att läsaren lättare förstår meningen i texten.

5.6 Studiens tillförlitlighet

En studies *validitet* handlar om att bedöma huruvida man har undersökt det som man tänkt undersöka (Kvale & Brinkman 2014:296). För att granska vår interna validitet, ställde vi oss frågan om vår data visar deltagarnas verkliga upplevelser av verksamheten. Vi har använt oss av öppna frågor i våra fokusgruppsintervjuer (se bilaga 1). Vi har uppmuntrat deltagarna i början av varje fokusgruppsintervju att diskutera svaren sinsemellan. Dock kan vi inte veta om deltagarna har kunnat öppna sig inför varandra (eller oss “forskare”) och kunnat tala fritt.

De flesta av deltagarna behärskade flera språk, men med olika kvalitet. Då studien fördes på svenska var det ibland svårt för några av de deltagare som var begränsade i det svenska språket att förstå våra frågor. På grund av deltagarnas olika möjligheter att ta till sig våra frågor, försökte vi omformulera dem så gott vi kunde, för att skapa en större förståelse hos deltagarna. Som tur var fanns det språkliga resurser bland deltagarna vilket, vid ett särskilt tillfälle, möjliggjorde att de andra deltagarna kunde agera tolk. Detta reser ju en del metodologiska frågor som kan påverka studiens tillförlitlighet. För det första vet vi egentligen inte om våra frågor ställdes på de sätt som vi menat och huruvida svaren var korrekt översatta. En metod- och analysfråga som vi har brottats med en del under arbetets gång, var att vi genomgående och i princip utan undantag fått mycket positiva svar från samtliga deltagare. Dessa svar har framställt verksamheten som

oerhört fungerande. Vi vet inte om detta är ett resultat av att deltagarna strävar efter att skydda sin verksamhet – eller om det är uppriktiga upplevelser. Vidare har vi spenderat ungefär 20 timmar på verksamheten för att bygga upp ett förtroende hos deltagarna. Avseende extern validitet, kan vi inte påstå att den är särskilt hög, då vi endast intervjuat 8 deltagare i en verksamhet om ca 80 deltagare och 2 ledare. Detta innebär att vårt resultat ej kan betraktas som särskilt generaliserbart (David & Sutton, 2011:33).

Reliabiliteten i en studie handlar om att resonera kring om studien skulle fått samma resultat igen, med en annan forskare och vid en annan tidpunkt. Inom kvalitativa studier härleds ofta frågan om reliabiliteten till om man som intervjuperson ställt ledande frågor, som riskerar att påverka svaren (Kvale och Brinkman 2014:295). Vi har vid transkriberingen av våra intervjuer upptäckt en par ledande frågor, dessa svar har vi därför inte tagit med i vår analys just på grund av att vi inte kan lita på dess reliabilitet. Vi kan även ha påverkat deltagarnas svar i och med att vi kommer från universitetet och ber deltagarna berätta om den verksamhet de spenderar som mest tid på utanför skola. Det finns en relevans att fundera och problematisera ens egen förförståelse kring hur verkligheten ser ut då detta kan komma att färga en studie. Vi har tidigare i detta kapitel redogjort för vår gemensamma förförståelse kring patriarkala strukturer i samhället och menar att dessa kan ha påverkat objektiviteten och avståndstagandet till vår empiri.

5.7 Forskningsetiska överväganden

Vi har använt oss av vetenskapsrådets etiska riktlinjer vad gäller forskning. Riktlinjerna kan delas in i fyra stycken huvudsakliga krav (2002:6). Nedan kommer vi redogöra för dessa krav, samt redogöra för på vilket sätt vi tagit hänsyn till dem i vår studie

Informationskravet innebär att forskaren ska informera deltagarna om deras roll i studien, att det är frivilligt för dem att delta samt att de kan avbryta sitt deltagande. För att deltagarna frivilligt ska kunna känna att de vill delta måste de därför informeras om studiens alla delar (2002:7). När vi frågade deltagarna i

verksamheten om de ville vara med i våra gruppintervjuer så började vi alltid med att förklara vilka vi var och att vi kom ifrån Göteborgs Universitet. Vi berättade att vi befann oss på plats för att skriva en uppsats om deltagarnas upplevelser av verksamheten. Vi delade också ut vårt informationsblad så att personen i lugn och ro fick läsa igenom detta och sedan bestämma sig om hen ville vara med eller inte. *Samtyckeskravet* handlar om att det ska finnas ett samtycke från deltagaren att forskaren samlar in den aktuella informationen. Är personen under 16 år menar rådet att samtycke bör inhämtas även från föräldrar (ibid:8). När vi gjorde vår studie var vi noga med att bara intervjua personer som hade fyllt 16. Vi gjorde därför ett medvetet val att enbart intervjua personer som hade åldern inne för att själva lämna samtycke. *Konfidentialitetskravet* handlar om att det inte ska gå att förstå vem eller vilka personer det är som har deltagit i studien. Personuppgifter som kan röja en deltagares identitet får ej uppges (ibid:12). Detta var något som vi reflekterat mycket kring i vår uppsats. Exempelvis valde vi att inte röja vilken verksamhet vi varit på eller ens vilken stad den finns i. Vi har inte heller skrivit ut några namn eller någonting som skulle kunna ge indikationer på vem personen faktiskt är. Detta är något som vi har lovat våra deltagare, vilket vi vet var avgörande för att de faktiskt valde att delta i studien. *Nyttjandekravet* innebär att den information som framkommit i studien bara får användas i vetenskapligt syfte och därmed inte till något kommersiellt eller i andra icke-vetenskapliga sammanhang (ibid:14). Vi har informerat våra deltagare om att alla inspelade och transkriberade material kommer att tas bort när studien är färdig, och vi kommer inte använda materialet till något annat syfte än till just denna studie.

6. Resultat och analys

I kommande avsnitt redovisar vi vår analys med hjälp av tidigare beskrivna teorier och forskning. Vi kommer börja med att redovisa och analysera resultaten från intervjuerna med deltagarna i verksamheten. Analysen av vår empiri ledde fram till två huvudkategorier vad gäller intervjuerna med deltagarna. Den första kategorin “Det trygga separatistiska rummet” med tillhörande undertema “Möjligheterna att samtala fritt i det separatistiska rummet”. Den andra kategorin “Systerskap inom verksamheten” ledde fram till tillhörande underteman “Inkludering” och “Utveckling och kunskap”. Analysen av intervjuerna med ledarna resulterade i huvudkategorin “Att förmedla systerskap i det separatistiska rummet” med tillhörande underteman “Det separatistiska rummets specifika samtal, “Ifrågasätta och belysa patriarkala strukturer och begränsande normer” samt “Maktordningar inom verksamheten”.

6.1 Det trygga separatistiska rummet

Flera feministiska teoretiker (se t.ex. Freedman 1972; hooks 2000) menar att det separatistiska rummet har varit en trygg plats för kvinnor att gå samman och utvecklas, huvudsakligen genom att kunna fokusera på och dela med sig av sina erfarenheter. I första avsnittet riktar vi fokus på hur det separatistiska rummet upplevdes av deltagarna i den verksamhet som vi studerade. Mellan ungdomarna i en av fokusgrupperna fann vi flera intressanta aspekter där det separatistiska rummets exkludering av killar kopplades till specifika känslor och utrymme att handla, då i något som beskrevs som ett slags könsspecifik frizon.

Alltså, det är ju en trygghet... det är en bra grej för att man slipper ha det... det slipper vara så mycket fokus kring killar och vad dom gör och vad dom inte gör. Utan det blir i stället att det är mer fokus på tjejer och hur man mår (P22).

För vissa av deltagarna tycktes tillgången till och känslan av trygghet, vara sammanlänkad med att slippa dela rummet med killar. Att kunna fokusera på sig själv och på andra tjejer var i princip synonymt med trygghet. Att uppleva en känsla av fritt (eller åtminstone friare) utrymme i det fysiska rummet kan relateras till det som

Gemzöe (2014) poängterar. Hon menar att män har mer tillgång till utrymme och således mer makt i samhället, vilket inskränker kvinnors fysiska platser och begränsar dem i termer av makt. I ungdomsverksamhet verkar detta, enligt deltagaren, yttra sig genom att killar får mer fokus och mer uppmärksamhet, samtidigt som tjejer hamnar i skymundan. Detta är något som deltagarna menar att de slipper i den separatistiska verksamheten, där tjejerna tillåts att ta det utrymme de behöver och där deras specifika behov får stå i centrum. Trygghet handlade i det här fallet om att slippa fokusera på killars göranden och istället rikta fokus mot tjejers mående. Detta är i sig en intressant könsaspekt, då det finns en föreställning om att män är mer aktiva och kvinnor mer passiva. Det *dualistiska tänkandet* (Gemzöe 2014) kommer här till uttryck genom att deltagaren menar att man ofta tenderar att fokusera på just killars ”göranden” och i och med det separatistiska rummet kan man fokusera på tjejernas ”mående”. Ett liknande resonemang fördes av en annan deltagare, vilket också handlade om hur det separatistiska rummet på olika sätt skapar en trygghet men också öppnar upp för handlingar som inte uppfattas som självklara när det gäller tjejers plats och tillgång till det fysiska rummet.

Jag tycker att när jag går till [andra verksamheter], att jag ser att tjejerna är såhär, tjejerna sätter sig i soffan och har det lugnt [...] killarna skriker, leker och tar alltid liksom, plats. Men när jag kommer hit, ser jag att tjejerna har [det] tryggt liksom. Dom som har slöja [och] såhär tar av sig, och känner sig som hemma och liksom...gör vad man vill. Ingen tar över dig, ingen kollar dig... Liksom, klä på dig som du vill [...] (P12)

Här görs en jämförelse mellan det separatistiska rummet och fysiska utrymmen som båda könen har tillgång till och delar, där det förstnämnda kopplas till att känna sig som hemma, vilket är intressant i sig. Att ”känna sig som hemma” tycks främst handla om att kunna få en möjlighet att ”vara som man är och göra som man vill”. Citatet kan tolkas som ett uttryck för att deltagarna i könsmixade verksamheter upplever att det finns ett hierarkiskt system som reproducerar idéer om hur tjejer och killar ska vara (jfr Gemzöe 2014). Att tjejerna tycks acceptera (om än med en kritisk medvetenhet) att ta det lugnt i soffan medan killarna skriker och tar plats, kan ses som att tjejerna är lojala mot killarna utifrån en social aspekt, då de förefaller ge killarna plats på bekostnad av sitt eget utrymme (ibid.).

Även om en tjej skulle vilja ta mer plats så kan det vara svårt att bryta könsnormativa strukturer. Sådana normbrott leder inte sällan till att man blir i ifrågasatt utifrån samma normer som från början berövade en utrymme (Matsson 2010). I det här fallet handlar det om en maktordning som tycks tilldela tjejerna mindre plats än killarna. Deltagarna kan sägas ge uttryck för en förhållandevis tydlig könsmaktsordning, som dock kan vara svår att synliggöra på individnivå. Frågor om det fysiska utrymme bör lyftas till en strukturell nivå, där man har sett att kvinnor som tar plats tenderar att bli nedtryckta av både män och andra kvinnor (ibid.). En annan intressant aspekt som lyfts i citatet ovan är känslan av trygghet, som bl.a. kopplades till att kunna klä sig, och göra som man vill, utan att behöva känna sig övervakad och betraktad. Att känna sig trygg i sin kropp utan att bli betraktad kan härledas till den tankegång som menar att mäns sexuella kontroll över kvinnor är det starkaste patriarkala uttrycket i samhället (Gemzöe 2014). I det separatistiska rummet, där det inte finns några killar, behöver tjejerna inte ta hänsyn till eller förhålla sig till denna könsmaktsordning och kan därmed i trygghet vara sig själva. Således kan de också klä av sig och/eller på sig vilka kläder de vill. Att kunna vara trygga med att klä av eller på sig kan i viss mån jämföras med den känsla som ville förmedlas under den kvinnoseparatistiska festivalen Mich-Fest (Brown 2011), där syftet bl.a. handlade om att kvinnor skulle kunna känna sig bekväma i sina kroppar utan att bedömas utifrån patriarkala kroppsideal. Att slippa att bli bedömd (av killar) var en annan viktig komponent som också kopplades till trygghet i det separatistiska rummet.

Alltså grejen är den att vissa kanske inte vågar gå till [andra verksamheter], kanske att... men 'jag är rädd att jag blir nedtryckt eller någon kanske dömer mig'... det är inte säkert att man inte blir dömd här men det är inte på samma sätt. För att en killes ord kan pressa ens själ ganska mycket (P41).

Uttalandet att "killars ord kan pressa ens själ" ger en stark signal om att omdömen från killar uppfattas kunna skada och sära ordentligt. Det intressanta med det som deltagaren ger uttryck för i citatet ovan, är att det även finns en potentiell möjlighet att bli dömd i den undersökta verksamheten. Att bli dömd i den undersökta verksamheten upplevdes dock inte som lika allvarligt, som om man skulle bli dömd av en kille. Att killars ord väger tyngre, är ett fenomen som bl.a.

hooks (2000) skriver om, då tjejer strävar efter att knyta band med män och därmed vara män till lags. Fallor kvinnan inte i smaken så tar hon extra illa vid sig, då det är männens åsikter och bedömningar som är viktiga för henne.

6.1.1 Möjligheterna att samtala fritt i det separatistiska rummet

Mycket av det positiva avseende ett separatistiskt rum för kvinnor handlade enligt deltagarna om samtalet. En orsak till varför kvinnor från början kände ett behov av att använda sig av separatistiska rum var för att skapa ett klimat som erbjöd möjlighet till samtal utan mäns inblandning (jfr Gemzöe 2014). I detta tema har vi analyserat hur deltagare inom den undersökta verksamheten ger uttryck för möjligheterna att kunna samtala. Under en av fokusgruppsintervjuerna diskuterade deltagarna om möjligheterna till samtal i olika rum, där det separatistiska rummet sades ha vissa fördelar:

P42: [...] så när man kommer till [Verksamheten], man känner ju personalen, man känner ju människorna som är där. Man kan bara sitta på soffan och prata med någon, helt från ingenstans liksom. Men på [andra verksamheter] så är det mer, man ska vara mer diskret man ska hålla sin...

P41: Man får hålla en annan mask helt enkelt...

P42: Ah exakt! Precis!

De två deltagarna tycks i denna konversation dela samma erfarenhet av att vara tjej och därmed behöva leva upp till en begränsande norm. De förstår varandra och ger tillsammans uttryck för att behöva anpassa sig i ett rum med killar. Att behöva bära en mask eller vara mer diskret kan betyda att man inte kan vara sig själv, eller i detta fall, inte kunna prata när som helst, med vem som helst, eller hur som helst. Det verkar handla om att hålla sig på en viss nivå för att inte framstå som ”för mycket” eller ”fel” när man (sam)talar. Det skulle kunna tolkas som en slags internaliserad medvetenhet om hur tjejer bör föra sig i vissa rum (med killar närvarande) och framstår som en erfarenhet som deltagarna delar. Även om kopplingen är något långsökt, funderar vi på om detta kan vara ett fenomen som faktiskt har rötter i en tid då kvinnan inte fick eller kunde tala inför folk då det ansågs vara skamligt Donovan (2012) beskriver i tillbakablickken över de feministiska vågorna. Enligt McNamara (2009) är det nämligen mer en regel

än undantag att kvinnor i olika sammanhang blir nedtystade av män. I det separatistiska rummet åker masken av och man kan plötsligt prata mer fritt, med vem man vill och hur man vill ”från ingenstans” som den ena deltagaren uttrycker ovan. När könshierarkin inte längre är närvarande upplever tjejerna att det inte behöver anpassa sig efter killarna.

6.2 Systerskap inom verksamheten

Att analysera sisterskapet syftar till att undersöka hur deltagarna använder och uppfattar detta verktyg. De feministiska teoretikerna menar att ett lyckat sisterskap handlar om att kvinnor genom vänskap, solidaritet och välvilja både stöttar och hjälper varandra (Holmberg 2015; hooks 2000; Lyshaug 2006; Thornton Dill 1983). Enligt deltagarna definierades sisterskapet i form av stöttande, ett sätt att knyta vänskapsband och som att man bryr sig om varandra.

Ja till exempel sisterskap! Typ där man peppar [varandra], vilka problem du [än] har, man får hjälp (P12).

Här knyts sisterskap till att stärka varandra i en gruppgemenskap. Sisterskapet beskrivs som en ”pepp”, alltså en uppmuntran, vilket kan förstås i motsats till de resonemang som deltagarna förde ovan när det gällde att bli bedömd eller känna sig begränsad på olika sätt. Det som deltagaren ger uttryck för kan tolkas som ett s.k. lyckat sisterskap, i den mening att de stöttar och uppmuntrar varandra samt lyfter fram varandras styrkor (jfr hooks 2000, Lyshaug 2006). Vi tolkar citatet ovan som att det finns ambition från deltagarnas sida att hjälpa och stärka varandra. Vi kunde också se att deltagarna inom verksamheten värdesatte relationerna de skapat, samt en vilja att vårda dessa relationer.

Jag vill komma hit för att veta hur dom mår, dom som jag träffat förra veckan. “Är dom där?” [...] Jag blir nyfiken, “kommer de här personerna varje vecka?” “Vad hände med henne ska hon inte komma?” Liksom, vad har förändrats... “vad har ni [för] mål för framtiden?” (P1).

Sisterskapet tycks skapa vänskapsrelationer eller en önskan om vänskapsrelationer, där nyfikenhet, omtanke och omsorg om andra deltagare på

verksamheten står i centrum. Deltagaren är genuint nyfiken på sina vänner på verksamheten och är angelägen om att de ska må bra och utvecklas. Citatet ovan kan också tolkas som att deltagaren upplever att hon får ut någonting positivt av de vänskapsrelationer hon knyter på verksamheten, vilket kan tyda på en god kvinnorelation deltagarna emellan. Gemzöe (2014) menar att kvinnor generellt inte tenderar att värdera sina relationer till andra kvinnor. Relationen till män får ett större värde, och detta har man inom systerskapet försökt motverka, genom att förmedla att relationer mellan kvinnor är viktiga. Deltagaren i citatet ovan ger uttryck för att relationerna som hon knyter med andra deltagare är viktiga och värdefulla.

6.2.1 Inkludering

En viktig och avgörande del för att ett systerskap ska fungera är, enligt flera feministiska teoretiker (Holmberg 2015; hooks 2000; Lyshaug 2006; Thornton Dill 1983), att inom systerskapande samband inkludera *alla* varianter av kvinnor. Att inkludera alla kvinnor syftar till att acceptera och respektera varandras olikheter. Något som framkom i arbetet med analysen var, att många deltagare på flera sätt berörde inkludering som en positiv del av verksamheten. Vi kommer här att fokusera på hur deltagarna på olika sätt beskriver hur verksamheten inkluderar och skapar gemenskap för de som besöker verksamheten. I diskussionen nedan presenteras ett exempel på inkludering vad gäller olika religioner och traditioner:

P41: [Verksamheten] firar högtider. Och det finns tjejer som inte får gå ut på stan eller gå hem till vänner, eller, såhär; firar högtider, typ jul eller halloween till exempel [...] verksamheten har så bra kontakt med föräldrar så att de här tjejerna som kanske firar nån högtid kommer ju hit, eller typ firar sin födelsedag, för de gör dom ju också, att alla firar sin födelsedag i slutet av månaden. Här firar vi allt eller hur? Typ vid jul, vi har julbord och så...

P42: Eid också!

P41: ... de firar muslimska traditioner, eller vad heter det, högtider, midsommar. De firar allt.

Utan att ha någon djupare kännedom kring dessa deltagares religion, kan vi se att P41 i denna konversation tar ledning över diskussionen. Då P42 tillägger att de

även firar Eid, fortsätter P41 med att avsluta diskussionen med att lägga till en typisk svensk tradition. Om dialogen mellan deltagarna betraktas ur ett intersektionellt perspektiv, går det att fundera över vilka eventuella maktordningar som kommer till uttryck i dessa olika högtidstraditioner. Den ena deltagaren som eventuellt har en icke-muslimsk tillhörighet, vill belysa verksamheten ur ett västerländskt perspektiv då hon trycker på att uppmärksamma de västerländska traditioner som firas (jfr Mattson 2010). Dock har *verksamheten* enligt citatet en tydlig ambition att inkludera samtliga deltagare i firande oavsett etnicitet eller religion. hooks (2000) framför ständigt i sina argument om systerskap att rasism, sexism m.m. måste utplånas innan kvinnor kan verka gemensamt i systerskaplig anda. Att deltagarna uppfattar att verksamheten är noga med att inkludera olika högtidstraditioner, och *inte* negligera eller förminska någons religion, tyder på att deltagarna har tagit till sig ett slags ”breddat systerskap”. Där är det inte bara kvinnor som inkluderas utan också kvinnors olikheter i termer av exempelvis religion och andra viktiga traditioner. Detta kan liknas vid vad hooks (2000), Lyshaug (2006) m.fl. hävdar, att systerskap fungerar då alla kvinnor, oavsett likheter/olikheter, accepterar varandra. Nedan får vi se att olikheter återigen kom på tal, denna gång var det bl.a. i relation till transpersoner och deras möjligheter till utrymme. Transpersoners möjlighet till utrymme uppfattades som ännu mer begränsat än det rum som (biologiska) tjejer kunde ta i anspråk.

Grejen är såhär det finns ju inga [verksamheter] för transpersoner. Och de blir ju typ nedtryckta om de skulle gå till en [verksamhet] för både tjejer och killar [...], Och för att de blir så dömda av människor här, liksom ute på [...], gator och allt det här. Så jag tycker att det är bra att [verksamheten] får, eller har gjort en sån här till transpersoner också. För jag tror de behöver det. För de kanske också vill åka till, eller gå till en [verksamhet] och känna sig hemma, såsom vi gör. Som killar gör (P41).

Ur citatet utläses att transpersoner är en grupp – eller kategori människor, utsatta för förtryck i samhället. Att inkludera transpersoner i verksamheten motiverades här utifrån deras exkludering på flera arenor bl.a. det offentliga rummet som gator och torg. Deltagaren uttrycker en vilja av att transpersoner ska känna sig inkluderade i det systerskap och den gemenskap som hon själv får ta del av. Vi ställde oss frågan varför det är givet att en transperson känner sig hemma på

denna verksamhet för tjejer, något vi inte kan vara säkra på att transpersoner gör. Det har nämligen genom tiderna uppmärksammats på flera håll att transpersoner exkluderas i de flesta sammanhang. Transpersoners exkludering är, och har varit ett stort problem inom feministiska rörelser, vilket har belysts av både Enzser (2016) och Brown (2011). Transpersoner har i dessa fall inte ansetts vara en s.k. ”äkta kvinna”. Därmed har de inte en naturlig plats varken i samhället i stort, eller i det rum där kvinnor ska få känna sig trygga. Vi kan även utläsa några intresseväckande kategorier ur citatet såsom; transperson, nedtryckta, dömda. Deltagaren talar om transpersoner som *de*, då *de* är nedtryckta, *de* är dömda, *de* är transpersoner. Deltagaren visar ett avstånd till transpersoner och identifierar sig inte med dem i sitt uttalande. Transpersoner blir i hennes uttalande “andrefierade”, i stället för att ses som jämlikar med deltagarens kategori “kvinna”. Att kategorisera är visserligen något som människor alltid gör, men i det uppstår även risken för att olika maktordningar produceras (jfr Mattsson 2010).

6.2.2 Utveckling och kunskap

I detta avsnitt kommer vi att analysera de kunskaper och den utveckling som deltagarna ger uttryck för att de har fått under sin tid inom verksamheten. Det handlar bl.a. om att göra motstånd mot normer och lära sig om sina rättigheter. Ett övergripande mål med systerskap och kvinnoseparatistiska rum är enligt hooks (2000) att kvinnor ska lära sig av varandra. Genom att utbyta erfarenheter och dela med sig av sina problem kan kvinnor lära sig att tänka kritiskt. För att kunna försvara sig i det patriarkala samhället behöver man kunna identifiera de förtryck man utsätts för.

[...] Jag vet att när jag har varit här, det har varit mycket att man pratat om att man inte ska döma andra utifrån hur dom ser ut, utan utifrån hur personen känner sig och vad personen har för pronomen [...] man har fattat [på verksamheten] att alla inte är...alla ser inte ut exakt så som man ska va. Som själva normen... eller hur man ska se ut är ju att tjejer ska ha långt hår och väldigt tjejig [...] (P22).

Här är ett exempel på det lärande systerskapet, vilket uttrycks genom att man på verksamheten, dels är upplysta och medvetna om att man inte behöver följa normen för

hur en tjej ska se ut samt att man förmedlar detta till deltagarna genom att prata om det. Även här syns verksamhetens ambition att förmedla budskapet om inkludering av *alla* tjejer. Att förmedla kunskap om kvinnors olikheter är någonting som många av de feministiska teoretikerna poängterat som viktigt i arbetet med feministiska metoder. De los Reyes & Mulinari (2005), hooks (2000) och Matsson (2010) har alla framhållit vikten av att ha ett intersektionellt förhållningssätt som tar hänsyn till olika kvinnors förtryck. Därigenom kan kvinnors utseenden ses som en viktig aspekt att inkludera i tankar om förtryck. Det är i det feminina vanligt att tjejer är synonymt med långt hår och "tjejighet", medan en normbrytande kvinna exempelvis kan ha ett maskulint utseende, som deltagaren eventuellt syftar på i sitt uttalande. Maskulint är synonymt med man, alltså är man en "fel" kvinna. Ur ett intersektionellt perspektiv skulle en kvinna med ett s.k. maskulint utseende vara föremål för två korsande förtryck, dvs. avvikande p.g.a. kvinnligt kön samt avvikande som kvinna på grund av att inte passa in i bilden av hur en kvinna "ska" se ut. Vid en annan intervju framkom att utveckling och kunskap inom verksamheten kunde utgöras genom att få information om kvinnors förtryck i det patriarkala samhället.

[...] Jag fick ju lära mig jättemycket saker, det var såhär, saker som jag inte hade hört innan liksom [...] våra rättigheter, alltså tjejers rättigheter [...] Sånt jag inte själv har tänkt på innan. Okej visst som 13-åring tänker man kanske inte på sånt men alltså, med åren jag har gått här så har man fått höra jättemycket grejer att; 'ah men du får vara dig själv, och du får säga nej till sex och du får säga nej till det här, och det här, och så här funkar det, den här rätten har vi'. Så, jag har fått lära mig massa saker. Här kan man komma och barnsla sig och här kan man också lära sig något nytt. Det är liksom både och (P41).

Att upplysa och förmedla kunskap är något många feministiska teoretiker har förespråkat genom tiderna. Freedman (1972) skriver att detta fenomen funnits alltsedan 1800-talet då kvinnor i USA bl.a. gick ihop för att stötta varandra i relation till kvinnors strävan efter mer makt i samhället. Detta på grund av att man hade ambitionen att lära kvinnor tänka kritiskt. Kunskapsförmedlande är även något Enszer (2016) lyfter fram som betydande verktyg för kvinnors strävan att få mer makt. Att få kunskap genom sitt deltagande i verksamheten tycks varit viktigt utifrån deltagarens perspektiv. Deltagaren kan antas själv haft nytta av dessa kunskaper. Att en tjej först vid 13 års ålder erhåller

kunskaper som torde vara helt självklara, såsom att ha rätt till sin egen kropp, kan vara en spegling av patriarkala strukturer. En struktur som tydligt är normaliserad vilket därmed gör det svårt för en att reflektera över dess orättvisa (Gemzöe 2014).

6.3 Att förmedla systerskap i det separatistiska rummet

I detta avsnitt ska vi analytiskt undersöka hur *ledarna*, på olika sätt, förmedlar sina ambitioner med verksamheten till deltagarna. Då systerskap var ett av de verktyg som verksamhetsbeskrivningen menade att de använde sig av, var detta analytiskt intressant för oss. Att lyfta upp och plocka in feministiska perspektiv i samtal med deltagarna uttrycks i kommande citat som något som sker relativt okomplicerat.

Ja, alltså jag tycker att det är... blir ganska... ibland det blir ganska spontant... eller så. Varje tillfälle eller varje diskussion [eller] observation kan lyfta en eller, kan starta ett samtal om systerskap. Även om vi pratar om praktiska saker eller vardagliga saker. Så vi kan alltid bidra med den synpunkt som kan hjälpa dom att observera en situation på ett sätt som är... kanske mer jämlikt och att dom, ska hjälpa dom att lösa någonting eller se någonting på en kanske mer feministisk perspektiv med ett mer utvecklande perspektiv [...] (P32).

Inom systerskap och separatism finns en ambition om att kvinnor hela tiden ska utbildas inom patriarkala strukturer och sexism för att utveckla kritiskt tänkande (hooks 2000). I det ovanstående citat kan man utläsa att ledarna har en ambition att alltid hjälpa deltagarna att förändra och utveckla sitt kritiska tänkande, vilket ledaren menar kan göras i alla olika slags samtal med deltagare. Som ledaren uttrycker sig så kan praktiska såväl som vardagliga samtal öppna upp för en diskussion kring jämställdhet och feminism. Att det inom verksamheten inte är något konstigt eller provokativt att tala om jämställdhet och feminism skulle kunna förklaras genom att kvinnan i detta rum är norm och därmed får samtal om deras rättigheter ta plats (jfr Brown 2011).

6.3.1 Det separatistiska rummets specifika samtal

Att kunna samtala utan killars närvaro har diskuterats i tidigare avsnitt av analysen. Här vill vi lyfta in ett annat perspektiv som ledarna ger uttryck för, nämligen hur det separatistiska rummet har fördelen att inte bara möjliggöra för tjejer att samtala, utan att det också möjliggör för vissa *specifika* samtal.

[...] så är det ingen som tar illa vid sig. För ofta om man pratar om såna [ämnen som rör tjejers rättigheter] saker med killar inblandat så är det någon som kan behöva påpeka att 'jag gör inte så' eller 'det är ju inte alla killar'. Alltså man måste hela tiden ta hänsyn till det, eller tvingas göra det. Och det kan ju vara jätteskönt att slippa också [...] (P31).

Här uttrycks en fördel med att i det separatistiska rummet få en möjlighet att prata med tjejer om saker som det finns en risk för att killar kan bli kränkta av. I det separatistiska rummet kan tjejerna prata och diskutera, utan att behöva bli avbrutna och behöva stå till svars för sina upplevelser och erfarenheter för någon som tar illa vid sig, eller som inte kan förstå. Att kunna samtala utan att bli avbruten går att jämföra med det som Gemzöe (2014) poängterar var en av de separatistiska rörelsernas huvudsyfte när man skapade separata rum för kvinnors samtal. Man menade att män inte kommer låta kvinnor prata utan att styra diskussionen. Exkluderingen av killar ger tjejerna utrymme att samtala och diskutera utan att någon skiftar fokus och "tar över samtalet".

[...] Man pratar om saker som inte pratas om på så många andra ställen... men många tjejer tror ju att de är de ända som läraren har tafsat på till exempel, eller han på spårvagnen, eller en farbror eller sådär. Och sen när man pratar om det så kommer ju många berättelser och folk kan liksom bli såhär 'aah' [...] Visst man pratar om mens i skolan, det gör man, och man får information om det. Men det är ingen som pratar om mensens olika klumpar eller olika färger eller att ibland reser man sig och så känns det som det kommer jättemycket. Alltså såna saker pratar man inte om i skolan. För då skulle ju alla killar säga 'uääääh' (P31).

I den undersökta verksamheten kan man samtala om "tabubelagda" eller "skambelagda" ämnen som hade varit svårare att prata om i en grupp med killar,

eftersom dessa ämnen kan komma att göra killar obekväma. Något som är analytiskt intressant är varför killar tenderar att bli obekväma när man pratar om exempelvis mens. Det dualistiska tänkandet menar Gemzöe (2014) gör att kvinnan alltid står i relation till mannen. I en patriarkal maktordning ses kvinnans kropp och dess funktioner som avvikande och är därmed som ett ämne man eventuellt inte ska prata om. Ledarna menar att avsaknaden av killar öppnar upp för delande av erfarenheter, vilket bidrar till gemenskap och lärande. Även Browne (2011) menar att i separatistiska rum, kan kvinnan få vara norm och därmed fritt kunna diskutera egna erfarenheter, utan att behöva ta hänsyn till männens åsikter. Genom att tjejerna samtalar och delar erfarenheter kring dessa tabubelagda ämnen kan de upptäcka att de inte är ensamma om att ha varit med om något skamfyllt. Det som beskrivs kring att dela erfarenheter liknar det fenomenet hooks (2000) benämner som "medvetandegörande", där kvinnor samlas för att dela erfarenheter av sexism. I dessa rum kan man upptäcka att problem man tror är individuella, egentligen är gemensamma, och till och med samhälleliga.

6.3.2 Ifrågasätta och belysa patriarkala strukturer och begränsande normer

Vi har analyserat fram några citat som på olika sätt beskriver hur ledarna arbetar med att belysa normer och ifrågasätta patriarkala strukturer. Vi kommer att visa exempel på hur ledarna strävar efter att inkludera personer med normbrytande utseenden, samt hur ledarna ger uttryck för hur deltagarna påverkas av rådande patriarkala strukturerna. I citatet nedan får vi exempel på olika sätt att informera om olika normbrytande livsstilar.

[...] det här med att, systerskap för mig och hur vi jobbar med det också är att visa olika vägar, kvinna till kvinna. Sådär att 'sådär kan man leva såhär kan man bryta mot normer, såhär kan man välja och bestämma över sitt eget liv och det här stödet finns att få'. Allting utifrån orättvisorna som är omkring oss. Vi tar ju hit gäster och volontärer och sådär och varje gäst och volontär symboliserar ju någonting i sig själv och någonting nytt och då är det ytterligare en person att träffa. Det tror jag är jätteviktigt [...] Och det är ju allt från yrken till kvinnor som har fått barn på egen hand eller som gifter sig med någon av samma kön eller som är lite normöverskridande... såhär är

jätteviktigt. Utan att för den sakens skull skuldbelägga någon som har lust att jobba i förskola och gifta sig och få barn med en man (P31).

Enligt hooks (2000) måste kvinnor lära sig att inte se ned på varandra och att inte tävla med varandra. Kvinnor bör i stället arbeta tillsammans med varandra vilket kräver att kvinnor utbildas. Genom att presentera för deltagarna mängden av olikheter som finns bland kvinnor så öppnar de upp för ett mer inkluderande systemskap. Att träffa kvinnor som på olika sätt skiljer sig från en själv ger deltagarna en bredare bild för hur man kan vara som kvinna. Något som är analytiskt intressant med vad ledaren säger är att de även är noga med att inte på något sätt negligera de personer som inte "väljer" att på något sätt bryta med samhällets normer kring hur en kvinna ska vara, vilket gör att de visar på ett breddat systemskap som accepterar alla sorters tjejer (Holmberg 2015; Lyshaug 2006; Thornton Dill 1983).

[...] ett annat exempel är när man trycker ner tjejer. T.ex. när man säger såhär 'jag umgås nästan bara med killar, jag har nästan bara killkompisar', och så menar man att det är nånting bättre. Och då säger man ju automatiskt att tjejer är ju inte riktigt lika bra och de är jobbiga och tjejer kan inte umgås och sådär. Och vi ifrågasätter det naturligtvis. Utan att dra undan mattan, man ska inte behöva stå där och känna sig dum för att man har sagt någonting fel eller sådär (P31).

Citatet ger en inblick i problematiken med att deltagarna på olika sätt kan trycka ner varandra i egenskap av att de är kvinnor. Enligt hooks (2000) beror förekomsten av att tjejer trycker ner varandra på att tjejer lär sig från barnsben att värdesätta relationer till män, och att relationer med kvinnor fördärvar en. Tjejerna strävar efter att vara lojala mot män och uttrycker detta genom att negligera relationer med kvinnor och således lägga ett större värde i sina relationer med killar. Även Gemzöe (2014) lyfter fram detta, och kallar det "mansidentifikation", ett fenomen som gör att kvinnor förhåller sig lojala till män och på så vis trycker ner sig själv och andra kvinnor. Ledarna problematiserar detta, och försöker på ett pedagogiskt sätt utveckla och fördjupa tjejernas sätt att tänka om sig själva och andra tjejer. Det kvinnoseparatistiska rummet har dragit en tydlig linje för vilka det ämnar exkludera. Här är det uttalat att män inte är välkomna. Det specifika

målet handlar om att skapa systerskap och ett tryggt rum för tjejer. Systerskapet, i sin tur, ämnar vara inkluderande, men kan, som vi ska få se exempel på, riskera att vara exkluderande för vissa som tordes ha en naturlig plats.

[...] t.ex. när en ungdom är här som har ett ganska maskulint utseende så de flesta tänker “är det en kille?” då hör jag mig själva säga personens namn ofta...hahaha...just för att skydda henne från....sånt där så att alla ba “aha det är en tjej” [...] (P31).

Det som uttrycks i citatet ovan ger ett annat perspektiv än det som framkom med intervjuerna med deltagarna där det framhölls att det fanns en medvetenhet kring hur man som tjej kan bryta normer. Det ledaren ger uttryck för kan kanske tolkas som hennes rädsla för att någon inte ska känna sig välkommen. Att som tjej, bryta mot rådande feminitetsnormer, kan leda till att man blir ifrågasatt i sin feminitet (Matsson 2010). Det ledaren berättar kan relateras till diskussionen kring exkluderingsprocesser (jfr Peterson & Davidsson 2016) Att vissa personer inte faller inom ramen för vad som är ”normativt kvinnligt” kan göra att andra deltagare, genom blickar, ifrågasätter personens närvaro, vilket kan skapa en exkluderingsprocess gentemot den specifika personen. Ledaren förekommer förvisso detta. Genom att säga personens namn signalerar hon till övriga deltagare att personen är välkommen. Här kan vi se hur normer och antaganden om hur tjejer ska vara eller ska se ut hade kunnat orsaka exkludering för vissa normöverskridande personer. I denna verksamhet har kvinnan fått ta plats som norm vilket då gör att en kvinna med ett maskulint uttryck snabbt kan anses som normbrytande och avvikande och därmed riskera att exkluderas.

6.3.3 Maktordningar inom verksamheten

En så pass omfattande verksamhet som den undersökta, kan inte vara helt oproblematisk. Det finns självfallet brister och utmaningar. Inom ramen för detta tema försöker vi fånga upp hur ledarna uppmärksammar olika maktordningar inom den undersökta verksamheten. Vi kommer ta oss an detta utifrån ett intersektionellt perspektiv. Med ett intersektionellt perspektiv kan man analysera komplexiteten i förtryck och maktstrukturer. Flera teoretiker (de los Reyes & Mulinari 2005, Matsson 2010 m.fl.) framhåller vikten av att synliggöra

maktstrukturer utifrån olika kategorier, och inte enbart med fokus på exempelvis kön. Med ett sådant perspektiv menar vi att det finns anledning att anta maktstrukturer inte försvinner i ett könsseparatistiskt rum, men att de kan uttryckas annorlunda i jämförelse med rum för både killar och tjejer. I diskussionen nedan resonerar lederna med varandra kring olika maktordningar inom verksamheten och vi kan genom att analysera dessa förstå att det även inom den könsseparatistiska verksamheten finns flera olika hierarkiska maktordningar.

P31: Det som är härligt med att jobba med en grupp är att man kan se olikheterna i den gruppen [...] när vi bara inriktar oss på [en grupp] så har vi möjlighet att på ett annat sätt se bredden. För det finns en mängd med maktordningar. Alltså hudfärg, vi vet ju att bland de somaliska tjejerna till exempel så, de ljusaste anses ju vackrast och de mörka vill gärna bli ljusare. Där har man ju en maktordning som är klar och tydlig.

P32: Ålder...

P31: Jaa precis, de små får ju inte alltid plats.

P32: Utseende. Bara, jag är vacker du är inte så vacker. Vi är coola, ni är töntiga.

P31: Ja precis, coola tjejerna...

P32: Vi e tuffa, lite så. Eller 'vi har varit här längre, ni är nya så vi bestämmer här. Vi har rätt till mer'.

P31: Eller "du har ett konstigt sätt att bete dig på" som bryter, om det är någon slags handikapp eller språket eller om det bara är att man är en udda person [...]

Inledningsvis kan vi utifrån citatet förstå att ledarna är medvetna om att gruppen tjejer inte är en homogen grupp, vilket bl.a. hooks (2000) poängterat. Ledarna lyfter upp flera intressanta maktordningar som gör sig tydliga i verksamheten. Något vi anser som analytiskt intressant i ovanstående diskussion, är att det som uttrycks, kan härledas till en samhällelig vithetsnorm (jfr Matsson). Inom verksamheten återfinns denna maktordning som prioriterar vithet (deltagare emellan). Vithet förknippas ofta med överordnade egenskaper och i det här fallet kan vi se att vithet även förknippas med att vara vacker, vilket också tycks vara en maktordning inom den undersökta verksamheten. Något annat vi ser som analytiskt intressant är beskrivning av att personer som har någon typ av "handikapp" (funktionsvariation) kan ses som avvikande och konstiga. Ett sådant

uttalande signalerar om att det finns en maktassymmetri inom verksamheten där personer som har ett avvikande beteende kan bli föremål för diskriminering av övriga deltagare. Ett annat intressant perspektiv vad gäller makt inom verksamheten relaterat till sexualitet uttrycks när ledarna under intervjun beskriver verksamheten och dess målgrupp.

Vi har många tjejer som är homosexuella, men få som är det öppet. Så det är inte säkert att de som är här tänker att vi har det. Men vi har det, naturligtvis, hur skulle man kunna ha så många ungdomar i verksamheten utan att ha det? Men till oss så är de öppna men inte till övriga vanligtvis. (P31)

Att få personer inom verksamheten delger sin homosexualitet med andra deltagare kan i enlighet med Mattsson (2010) förstås genom att det finns en maktobalans när det gällande sexualitetsnormer. Den starka heteronormativitet som finns i samhället gör homosexuella till avvikande och således har deltagarna olika möjlighet till att vara öppna med sin sexualitet. Att de homosexuella deltagarna inte gärna vill dela med sig av sin sexualitet kan förstås utifrån de teorier kring normer och avvikelse som bl.a. Davidsson & Petersson (2016) och Mattsson 2010 beskriver. Att bryta mot en normativ föreställning om vad som anses naturligt kan slå hårt mot den specifika personen då detta kan resultera i en exkluderingsprocess eller ett ifrågasättande. Att icke-heterosexuella personer inte kan vara öppna med sin sexualitet leder oss till frågan om dessa personer är att anses som inkluderade i den undersökta verksamheten.

7. Slutsats

Syftet med studien har varit att undersöka hur systerskap och separatism kan användas inom en verksamhet för socialt arbete med ungdomar. Vår ambition var att genom våra frågeställningar utforska vad deltagarna anser om tillgången till det separatistiska rummet och om de upplever att systerskap finns inom verksamheten. Vidare ville vi ta reda på hur ledarna förmedlar sina ambitioner med verksamheten till deltagarna. Studien visar att tryggheten i det separatistiska rummet ses som mycket fördelaktigt. Det fokus som vanligtvis riktas mot killars göranden och icke göranden riktas här i stället mot tjejerna och därigenom skapas en känsla av trygghet och en möjlighet att ta plats. I det separatistiska rummet behöver inte tjejerna dela sin plats med killar, därmed behöver de inte heller ge upp sitt utrymme. Att kunna klä sig hur man vill var en annan aspekt av trygghet som framkom i studien. I det separatistiska rummet behöver man inte förhålla sig till killars omdömen, och inte heller oroas sig över att bli betraktad av killar. Systerskapet yttrades genom starka vänskapsrelationer, vilka fungerar hjälpsamt och stödjande. Dessa relationer visade sig vara utvecklande och bidrog till ett lärande kring samhällets normer och maktstrukturer. Systerskapet yttrade sig även genom den välvilja och acceptans deltagarna uppgavs visa varandras, gällande olikheter m.m. *Ledarna* förmedlar sina ambitioner med verksamheten genom att föra samtal där man lyfter upp ett utvecklande och problematiserande perspektiv på bl.a. patriarkala strukturer och könsnormer. Det separatistiska rummet möjliggör ett samtalsklimat där tjejer kan vara öppna och därmed dela med sig av sina erfarenheter, vilket således bidrar till att deltagarna kan ta lärdom av varandra. Det är dock viktigt att se att vi även har kunnat notera, att då man plockar bort en förtryckande kraft från ett sammanhang, verkar det som ”nya” maktordningar uppstår eller kanske snarare, ”nya” sätt att utöva dessa. Gruppen tjejer är allt annat än en homogen grupp, således finns det maktordningar även i det separatistiska rummet. De maktordningar som framkom var främst avseende status, utseende och beteende. Dessa maktordningar kan förstås härstamma från det patriarkat och de normer som existerar precis utanför verksamhetens dörrar. Kvinnor sexualiseras av män och därigenom sexualiserar de varandra. Detta yttrar sig ofta i termer kring vad som är vackert, då skönhet än idag – inte sällan betraktas som en tillgång för kvinnor och av vissa ses som kvinnans största makt i samhället (hooks, 2000).

8. Avslutande diskussion

Något som är värt att reflektera över är att deltagarna i vår studie var väldigt positiva till verksamheten samtidigt som ledarna kunde vara mer problematiserande. Att ungdomarna i hög grad visar upp en positiv bild av sin verksamhet skulle kunna förklaras av att deltagarna ser verksamheten som deras trygga punkt i vardagen. Således känner de en ovilja att måla upp verksamheten på något negativt sätt. Det finns såklart en möjlighet att ingen av deltagarna ser någonting negativt med verksamheten, men vi anser att vi kunde ställt fler följdfrågor med syftet få reda på hur pass väl det egentligen fungerar i verksamheten.

Såhär i efterhand kan vi se att det hade kunnat vara fruktbart för vår studie att använda oss av queerteori för att utveckla vår analys kring könsnormer och transsexualitet. Vi kan också ställa oss kritiska till att vi valde att arbeta med fokusgrupper, då det ofta resulterade i att våra intervjugrupper blev väldigt små.

Vad gäller vidare forskning menar vi att det finns ett behov av att göra fler studier kring separatistiska rum i relation till det samtida samhället, då vår studie bara berör en specifik verksamhet. Vi ser även ett behov av mer forskning kring hur patriarkala strukturer yttrar sig bland unga och hur detta skulle kunna lyftas upp till att bli ett större fokus för samtal i skolan och inom ungdomsverksamheter. På samma sätt ser vi ett behov av att studera varför vissa ämnen som rör kvinnor (t.ex. mens) ses som något tabubelagt.

Referenslista

- Albinsson, Mathilde (2017). Efter Bråvalla: Emma Knyckare Satsar på mansfri festival. Aftonbladet. [<https://www.aftonbladet.se/nojesbladet/musik/rockbjornen/a/3nPx/efter-bravalla-emma-knyckare-satsar-pa-mansfri-festival>].
- Ambjörnsson, Fanny (2016) *Vad är queer?*. Andra uppl. Stockholm: Natur & kultur.
- Börjesson, Mats & Rehn, Alf (2009) *Makt*. Stockholm: Liber.
- Browne, Kath (2009) Womyn's Separatist Spaces: Rethinking Spaces of Difference and Exclusion. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 34 (4): 541-556.
- Browne, Kath (2011) Lesbian separatist feminism at Michigan Womyn's music festival. *Feminism & Psychology*, 21 (2): 248–256.
- David, Matthew & Sutton, Carole .D (2011/2016) *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- De los Reyes, Paulina. & Mulinari, Diana (2005) *Intersektionalitet: kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. Malmö: Liber.
- Dominelli, Lena (2002a) *Feminist social work, theory and practice*. Basingstoke: Palgrave.
- Dominelli, Lena (2002b) *Anti oppressive social work, theory and practice*. New York: Palgrave Macmillan.
- Donovan, Josephine (2012) *Feminist theory: the intellectual traditions*. Fjärde uppl. New York: Continuum.
- Dill, Bonnie .T (1983) Race, Class, and Gender: Prospects for an All-Inclusive Sisterhood. *Feminist Studies*, 9 (1): 131–150.
- Enszer, Julie .R (2016) “How to stop choking to death”: Rethinking lesbian separatism as a vibrant political theory and feminist practice. *Journal of Lesbian Studies*, 20 (2): 180–196.
- Fotopoulou, Aristeia (2012) Intersectionality queer studies and hybridity: Methodological frameworks for social research. *Journal of International Women's Studies*, 13 (2): 19-32
- Gemzøe, Lena (2014) *Feminism*. Andra uppl. Stockholm: Bilda.
- Grzanka, Patrick .R (2014) *Intersectionality: a foundations and frontiers reader*. Boulder, Colorado: Westview Press.
- Hayman, Anna (red.) *Kvinnohistoria i Sverige*. Göteborg: Kvinnsam, Göteborgs universitetsbibliotek. E-bok.
- Holmberg, Carin (2015) *Det kallas manshat: en bok om feminism*, Stockholm: Modernista.

- hooks, bell (2000) *Feminist theory: from margin to center*. Andra uppl. London: Pluto Press.
- Hunnicut, Gwen (2009) Varieties of Patriarchy and Violence Against Women. *Violence Against Women*, 15 (5): 553–573.
- Jacobsen, Dag Ingvar (2010/2012). *Förståelse, beskrivning och förklaring: Introduktion till samhällsvetenskaplig metod för hälsovård och socialt arbete*. Andra uppl. Lund: Studentlitteratur
- Krane, Julie & Davies, Linda (2002) Sisterhood Is Not Enough: The Invisibility of Mothering in Shelter Practice With Battered Women. *Affilia*, 17 (2): 167–190
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2014) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Tredje uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Larson, Jennifer (2006) Converting Passive Womanhood to Active Sisterhood: Agency, Power, and Subversion in Harriet Jacobs's Incidents in the Life of a Slave Girl. *Women's Studies*, 35 (8): 739–756.
- Larsson, Madelene, Pettersson Camilla & Eriksson, Charlie (2016) *Systemskap för att främja tjejers hälsa – En studie av Tjejezonens storasystemverksamhet 2011-2015*. Arbetsrapport inom folkhälsovetenskap: Örebro universitet.
- Lyshaug, Brenda (2006) Solidarity without Sisterhood? Feminism and the Ethics of Coalition Building. *Politics Gender*, 2 (1): 77–100.
- Mattsson, Tina (2010) *Intersektionalitet i socialt arbete: teori, reflektion och praxis*. Malmö: Gleerup.
- McNamara, Patrica (2009) Feminist Ethnography. *Qualitative Social Work*, 8 (2): 161–177.
- Nyström, Anne Sofie (2012) Mellan empati och kritisk granskning? Forskningsdeltagande som risk. I: Kalman, Hildur & Lövgren, Veronica (red.) *Etiska dilemman: forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: Gleerups.
- Oxblod, Aino (2017) Paolo Roberto avstängd efter skämt om Metoo. *Expressen*.
[\[https://www.expressen.se/noje/paolo-roberto-avstangd-efter-skamt-om-me-too/\]](https://www.expressen.se/noje/paolo-roberto-avstangd-efter-skamt-om-me-too/)
- Petersson, Frida & Davidsson, Tobias (2016) Definitioner och diskussioner om social exkludering som begrepp och perspektiv. I: Petersson, Frida & Davidsson, Tobias (red.) *Social exkludering. Perspektiv, process, problemkonstruktion*. Studentlitteratur: Lund.
- Petersson, Frida & Davidsson, Tobias (2016) En introduktion. I: Petersson, Frida & Davidsson, Tobias (red.) *Social exkludering. Perspektiv, process, problemkonstruktion*. Studentlitteratur: Lund.
- Persson, Lisa (2016). Varför så rädda för separatism?. *Aftonbladet*.
[\[http://www.etc.se/inrikes/varfor-sa-radda-separatism/\]](http://www.etc.se/inrikes/varfor-sa-radda-separatism/).
- RFSL (2015). *Begreppsordlista*
[\[https://www.rfsl.se/hbtq-fakta/hbtq/begreppsordlista/\]](https://www.rfsl.se/hbtq-fakta/hbtq/begreppsordlista/).
- Separatism. [2015]. *Svenska akademiens ordböcker*.

[<https://svenska.se/tre/?sok=separatism&pz=1>].

Schmitz, Eva (2011) Den nya kvinnorörelsen i Sverige. I: Backlund, Berith & Sjö Dahl

Tran, Anette & Nguyen, Jenny (2015). Respektera vår rätt till trygga rum. *Expressen*.
[<https://www.expressen.se/debatt/respektera-var-ratt-till-trygga-rum/>]

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistiskt - samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Westin, Adam (2017). #deadline: 4004 journalister i upprop: ”Det finns överallt”.
Aftonbladet. [<https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/4djXMo/deadline-4-004-journalister-i-upprop-det-finns-overallt>].

Wibeck, Victoria (1998) *Att arbeta med fokusgrupper*. Linköpings universitet: Tema K.

Wilson, R. Jan, Abram, Faye. Y & Anderson, Joy Lynne (2010) Exploring a Feminist-based Empowerment Model of Community Building. *Qualitative Social Work*, 9 (4): 519–535.

Åsberg, Rodney (2001). *Ontologi, epistemologi och metodologi: En kritisk genomgång av vissa grundläggande vetenskapsteoretiska begrepp och ansatser*. Andra uppl. Göteborg: Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet.

Bilagor

Bilaga 1

Intervjuguide deltagare.

- Vill ni börja med att berätta lite om (verksamheten)?
- Vilka får komma hit?
- Hur känner ni för det?
- Skulle ni vilja ha det på något annat sätt?
- Varför väljer ni att komma hit till (verksamheten)?
- Uppträder ni annorlunda här på (verksamheten), och på vilket sätt i sådana fall?
- Vad gör ni här på verksamheten?
- Hur upplever ni att deltagarna behandlar varandra på (verksamheten)?
- Vad är specifikt för denna verksamhet?
- Finns det något tillfälle som ni tycker är särskilt bra att vara på (verksamheten)?
- Hur är er känsla när ni är på (verksamheten)?

Bilaga 2

Intervjuguide personal.

- Vilka är det som kommer hit? (varför?)
- Hur definierar ni systerskap?
- Hur använder ni er av systerskap i verksamheten?
- Hur upplever ni att det funkar/vad är specifikt med systerskap?
- Har ni ett intersektionellt arbetssätt och i så fall hur arbetar ni intersektionellt med ungdomarna? Vilka “maktordningar” är viktiga för er att tänka på när ni arbetar? Hur tar ni hänsyn till maktordningar i ert arbete?
- Kan ni se att ungdomarna har tagit till sig verktyget systerskap, och hur yttrar det sig i sådana fall?
- Finns det svårigheter med förmedlandet av systerskapets grundantaganden? (solidaritet trots olikheter)
- Hur arbetar ni för att skapa ett solidariskt klimat där systerskap skall råda trots olikheter?
- Finns det konflikter i verksamheten
- Hur arbetar ni med eventuella konflikter?

Bilaga 3

Informationsbrev

Vill du vara med i en intervju om [verksamhetens namn]? Se hit!

Hejsan!

Vi heter Martina och Ina och pluggar socionomprogrammet på Göteborgs Universitet. I vår utbildning ingår det att vi ska skriva en uppsats där vi fördjupar oss inom ett område som handlar om socialt arbete. Vi är väldigt nyfikna och intresserade av att fördjupa oss i [verksamheten] och det som ni på [verksamheten] gör.

- Vi vill bland annat prata med er unga, om vad ni tycker om [verksamheten] och vad [verksamheten] betyder för er.
- Vi vill göra gruppintervjuer med er, detta innebär att vi sitter några tillsammans och pratar om [verksamheten]. När vi gör detta kommer vi spela in samtalet för att sedan skriva ner vad ni sagt och använda det i vår uppsats.
- Att delta är helt frivilligt och du kommer vara helt anonym. Att vara anonym innebär att ingen som läser kommer kunna veta att det är just du som har deltagit.
- Vi söker 12 personer i åldrarna 16 och uppåt som vill prata med oss om er mötesplats! Intervjuerna kommer vara här i [verksamhetens] lokaler

Här bredvid kan du skriva upp dig på den tiden då du skulle vilja delta

Observera att det bara går att vara 4 personer på varje intervju!

Har du några frågor du vill ställa innan du bestämmer dig? Våra mailadresser är:

gusnystrma@student.gu.se

guskaurin@student.gu.se

Du kan även, om du vill, ställa frågor till vår handledare som är en lärare på universitetet. Hennes mailadress är: annelie.decabo@socwork.gu.se